

FJÄRDE VÄRLDEN

Fjärde Världen 35 år

Nr 3-4 2019 80 kr Ursprungsfolk och etniska minoriteter

**Intervju
med Nils
Nutti, same i
Jukkasjärvi**

**Folkmord på
uigurer och andra
etniska minoriteter
i Kina**

**Intervju
med Karina
Sarsenova från
Kazakstan**

FJÄRDE VÄRLDEN

Föreningen Fjärde Världen
Solidaritetshuset
Tegelviksgatan 40
11641 Stockholm
post@f4world.org
www.f4world.org
http://fjardevärlden.nyblogg.se/
https://www.facebook.com/groups/
fjardevärlden/
Organisationsnummer 802015-2636
Plusgiro 479 54 91-2
Tel 073-6676439

Redaktion:

Henrik Persson, ansvarig utgivare
Ola Persson
Elisabeth Christell
Rolf Ericsson
Ingrid Jonsson

Layout: Elisabeth Christell

Ekonomi: Rolf Ericsson

Prenumeration 4 nr/år: 250 kr

För pensionärer, arbetslösa
och studenter: 160 kr

För institutioner: 300 kr för år 2020

Stödprenumeration: 350 kr

Medlemskap: Är inkluderat i prenu-
merationen.

Tryck: Myran Grafiska, Varberg 2019

Upplaga: 700 ex

ISSN 0282-258

Tidningen ges ut av Föreningen
Fjärde Världen. För innehåll och åsik-
ter ansvarar de enskilda skribenterna.
Den som lämnar material till Fjärde
Världen anses ha gett sitt tillstånd
till publicering på vår hemsida och
Facebooksida samt i Globalarkivet.

Satirteckningen:

Politikern

Satirteckning av Nils Utterman

- Minoriteter ska
inte överleva.
Möjligen kan de få
normalleva.

www.f4world.org f.varlden@gmail.com

Vi finns på Facebook!

Innehåll

Ledare.....	3	Minoriteters mat: Gähkku och kaffeost.....	21
Intervju, Karaina Sarsenova.....	4-5	En sverigefinsk minoritet blir till.....	22-24
Vi kan inte vara tysta längre!.....	6-7	Puksu Igualikinya, kuna: "Vi varnade för klimatproblemen".....	24
Intervju, Nils Nutti.....	8-11	Dikt: Öppna ditt hjärta av Koyo Berz.....	25
Universitetsnytt.....	12	Bok: Född slav - död fri?.....	26
Notiser.....	13-15	Bok: Skallmätaren. Gustaf Retzius.....	27
Hemliga sällskap förr och nu.....	16-17	Utställning: Dansmuseet.....	28-29
Zaza - minoriteter i en globaliserad värld.....	18-19	Föreningsnytt.....	30-31
Kan en flod ha egna rättigheter?....	20		

Omslagsbild: Vy från Lu-
ossavaara i Kiruna kommun.
Invånarantalet är 23 000,
varav minst 2 000 är samer.
Foto: Henrik Persson

**WWW.
GLOBAL-
ARKIVET.SE**

En hel del artiklar från tidigare num-
mer av Fjärde Världen kan du hitta
på Globalarkivet.

En internationell rörelse med stora uppgifter

Amazonas brann den gångna hösten. Och bränder uppstår i Amazonas sedan länge, varje år. Men det står allt klarare att årets ökning av bränderna har en särskild orsak.

President Bolsonaro har ju – lydig gentemot de grupper i Brasilien som hans parti företräder – gett klartecknen till ökad avverkning och upplösning av reservatsgränser med mera. Den avverkning som blivit följden gör att regnskogen inte återhämtar sig, utan ersätts med savann. Där anläggs till exempel sojaodlingar, främst som foder åt köttdjur. Vilket kortsiktigt, med hög kemikaliebesprutning, ger vinst.

Urfolken förstör inte

De som först drabbas av intrången är ursprungsfolken, vare sig det gäller Brasilien, Indien, Chile eller USA. De ursprungsfolk som stred mot pipelinen vid Standing Rock påpekade att vid ett oljeläckage ut i den näraliggande floden drabbas de först. Men också att näst i tur nedströms står miljonstaden Chicago.

I Indien vill Högsta domstolen, med hänvisning till naturskyddet, tömma skogarna på miljoner urfolkstillhöriga. I Chile byggs dammar i mapuchefolkets floder. Men är det verkligen naturskydd eller energi åt alla det handlar om, eller i förlängningen kanske istället om att skapa plats för ökad bolagsexploatering av de sista skogarna och de sista orörda floderna, viktiga för alla invånarna i de här länderna?

Bränderna i brasilianska Amazonas drabbar först ursprungsfolken, över 900 000 människor där flera grupper lever helt utan kontakt med storsamhället. Men sedan drev den giftiga brandroken in över São Paulo. De delar av regnskogen, cirka 12 procent, som tillerkänts indianerna, har däremot inte förstörts. Urfolken vet hur man kan leva på ett hållbart sätt i regnskogen. Var och en av dessa kulturer utgör ett eget unikt universum med egna språk, egna traditioner

och legender, egna kunskaper om sin ekologi. För vart ursprungsfolk som försvinner gör världen en oersättlig förlust. Och de vill själva överleva. Standing Rock-rörelsen omfattade hundratals protesterande urfolk. Urfolken i Indien, 90 miljoner, organiserar sig och kämpar. Flera mapuchelindianer i Chile har fängslats när de försökt försvara sina marker. I detta nu kämpar många ursprungsfolk i Brasilien välorganiserat för sina liv. Demonstrationerna avlöser varandra, ofta med kvinnorna i spetsen.

George Manuel, 1921-1989, shuswap-indian och initiativtagare till World Council of Indigenous Peoples, WCIP. Foto: Albumet "Secwepemc Cousins"

Klimatkrisen visar att världen helt uppenbart inte längre har råd med ohållbar slutförbrukning av naturen. Följderna hotar oss alla. För miljörörelsen står det alltmera klart att det är världsekonomin som är problemet. Det är där förändringsstöten måste sättas in. Stora miljöorganisationer som WWF, Greenpeace och Naturskyddsförbundet nämner samtidigt allt oftare urfolken som nyckelfaktor för att skydda jordens minst förstörda ekosystem.

George Manuel inspirerade

I år firar föreningen och tidningen Fjärde Världen sitt 35-årsjubileum. Vi har funnits sedan 1984. Vi hade läst författaren Lars Persson som reste i Amazonas i slutet på 60-talet. Han rapporterade om en fruktansvärd situation: Indianbyar angreps från luften med kulsprutor. Och hur indianbyrån FUNAI deltog i utplåningen av indiankulturerna. Som svar bildade han och antropologen Helge Kleivan med flera, år 1968 IWGIA, Internationella arbetsgruppen för ursprungsfolksfrågor.

Ursprungsfolken själva organiserade sig samtidigt alltmer på den internationella scenen. 1975 bildades WCIP, World Council of Indigenous Peoples, Ursprungsfolkens världsråd. Det var den kanadensiske shuswapindianen George Manuel som inspirerat andra urfolk. Han var också den som skapade fjärde världens-begreppet.

I USA kom AIM, American Indian Movement, som inspirerade samer och många andra. I Norge blev rörelsen mot Altadammen en brytpunkt där samerna på allvar och oåterkalligt blev en faktor att räkna med. Idag finns ursprungsfolken representerade i FN-organ och ordnar kontinuerligt internationella konferenser och FN-år, just i år ett språk-år.

Fjärde Världens uppgift har därför varit klar hela tiden: Att sprida information om allt det här. I grunden handlar det ju om reella intressekonflikter. Vi kan inte trola bort dem. Men vi kan ta ställning. Ursprungsfolk och minoriteter, som kämpar för sin överlevnad, måste uppmärksammas och få vårt stöd. Det här arbetet har engagerat en hel del människor världen över under gångna decennier. Vi ser oss som en del av den internationella rörelsen till stöd för urfolk och andra hotade folk och kulturer, men har verkat utifrån förutsättningarna här i Sverige. Och det fortsätter vi med.

Henrik Persson
ordförande i Föreningen
Fjärde Världen

Karina Sarsenova om inre och yttre rikedom:

"Framgång handlar om att ge upp sitt ego-jag"

Diana Karimova fick möjligheten att träffa Karina Sarsenova, en av de mest framgångsrika kvinnorna från Kazakstan som har lyckats uppnå sina mål och följa sina drömmar.

Karina Sarsenova är en berömd poetissa, författare, producent och psykolog. Hon är även grundaren av den nya litterära genren "neoesoterisk fiktion" och hennes böcker har översatts till flera språk, bland annat kinesiska, där hennes bok *Förtvivlan som en möjlighet* är sedd som spirituell guide.

Framgång kan tolkas på många olika sätt, men Karinas budskap till alla läsare är att det är inre-framgång man först och främst bör sträva efter. Hon menar att yttre-framgång, det vill säga det materiella man oftast försöker uppnå är temporärt. *"Framgång för mig innebär att kunna ge upp sitt ego-jag och sträva efter att utvecklas och hjälpa där man har möjligheten till att göra det. Lyckas man jobba upp sitt inre, så är man mer framgångsrik än vad man tror."* I intervjun berättar Karina närmare om hennes projekt och framgångsresa.

Hur fann du din passion och hur kommer det sig att du är allt från författare till producent och psykolog?

- Allt började med ett intresse och viljan att uppnå mina drömmar. Jag hade ett stort intresse för poesi och skrev min första dikt vid 5 års ålder. Men, min barndomsdröm var långt ifrån att bli författare. Mina främsta intressen var biologi och jag gillade att studera insekter. Min morfar som var entomolog var min stora inspiration och han är även grundaren till första och enda diplomat-skolan i Kazakstan.

Jag blev även inspirerad av min morfars vän som bland annat var författare, konstnär och fotograf, och där väcktes mitt stora intresse för skrivandet. Jag var väldigt säker på att jag skulle bli en entomolog, men det krävdes några felsteg, berättar Karina skrattandes.

- När jag insåg hur mycket matematik, fysik och kemi man behövde studera så jag att det absolut inte var något för mig och flydde iväg.

Jag började studera psykologi istället och fann mig själv. Jag spenderade tio år i Moskva där jag arbetade som psykolog och fick även mitt tredje diplom; som lyriköversättare från franska till ryska. Sedan återvände jag till min hemstad, Almaty i Kazakstan, där jag fann min kärlek och bestämde mig att stanna kvar.

Väl i Almaty föreläste jag i etnisk psykologi men det var något som fattades och jag kände en stark vilja att utvecklas mer i kreativiteten och började skriva berättelser, dikter och till slut romaner.

Du har även grundat en ny litterär genre kallad "neoesoterik". Vad är det för något och hur kom du på idén?

- Neoesoterik är en blandning av fantasyvarelser såsom utomjordingar, hobbits och esoteriska varelser som änglar, Gud, demoner, och det har även stor koppling till filosofi och psykologi. Att jag blev grundaren av denna genre var oförväntat.

Jag medverkade i en Internationell fantasy festival i Krim, där min bok presenterades. Jag trodde att boken bara skulle ligga där, men en vecka efter festivalen fick jag ett samtal från kommittén av festivalen som meddelade att jag hade grundat en helt ny litterär genre. Tack Gode Gud att jag satt ner när jag fick samtalet, annars skulle jag ha ramlat ihop. Jag tveklade först och trodde inte mina öron, men personen jag pratade med fortsatte säga att de aldrig har läst något liknande och ville prisbelöna mig för detta. "Vad heter er genre? Ni har 20 minuter på er" sa han.

Jag var helt stum och bad honom ringa upp mig. Efter 20 minuter ringde han tillbaka och "neoesoterisk fiktion" var det första som kom upp i mitt huvud.

Vart får du din inspiration från till dina berättelser?

- Min far är en spirituell person och han lärde mig om att livet inte enbart handlar om det materiella, utan om

Karina Sarsenova. Poetissa, författare, producent och psykolog från Kazakstan. Här intervjuad av Diana Karimova om bland annat inre och yttre rikedom.

att finna ro och sig själv, samtidigt som man ska finna sin livsuppgift. Jag är själv öppen för alla religioner, på pappas sida är vi muslimer och på min mors sida är vi kristna. Jag har även läst mycket om budhism och hinduism, och det jag känner och vill dela med mig av uttrycker jag i mina böcker.

Mina berättelser handlar om personer som går in i nya dimensioner i deras liv, det vill säga att de inser att vår värld inte bara är byggt på det materiella, utan att världen vi lever i är ett levande system. Det handlar om att förstå att varje handling vi gör har konsekvens på allt runt omkring oss och inte enbart oss själva.

Vad innebär framgång för dig och vad är din drivkraft till att uppnå det?

- Framgång för mig betyder att kunna se utifrån ens ego-jag och ge en hjälpande hand där man har möjligheten. När jag skrev en av mina första böcker fick jag ett brev från FN-diplomaten i Kazakstan, som är den nuvarande presidenten, där han skrev att han inspirerades av min bok *Försviljan som en möjlighet* och att han läste den med nöje. Jag blev tårögd när jag läste brevet, det var som en be-

kräftelse för mig att mina böcker gör skillnad och inspirerar folk.

Ett av de största bokförlagen i Kina översatte samma bok. Enligt dem kunde min litteratur påverka deras folk positivt och även ses som en spirituell litterär guide. Jag kunde inte tro att det var sant och gick med på att trycka fem exemplar men det blev 3000 exemplar i slutändan och alla sålde slut. Detta är min drivkraft. Att göra en positiv inverkan i folks liv.

Du nämnde att framgång handlar om att ge upp sitt ego-jag. Vad innebär det?

- Framgång innebär först och främst att göra en positiv inverkan i världen vi lever i. När man ger upp sitt ego-jag handlar det inte längre om det materiella, utan att hjälpa till att förändra vår värld där vi har möjligheten. Med detta vill jag utveckla mitt land, hjälpa mitt folk och därefter kan jag säga att jag är framgångsrik. Därför bestämde mig för tio år sedan att starta mitt produktionsbolag KS Production.

Vad är syftet och målet med produktionsbolaget?

- Syftet är att utveckla Kazakstan

som ett kulturellt rikt land för omvärlden. I Kazakstan finns det inga rika artister eller designers, men det finns oerhört mycket talangfulla själar och målet med mitt produktionsbolag KS production är att utveckla dessa talangfulla människor. Jag har finansierat projektet själv. Vi gör ingen vinst på detta, men våra talanger får möjligheten att representera landet internationellt.

Vårt team har medverkat i olika projekt i länder såsom Georgien, Vitryssland och Moldavien. På så sätt utvecklar vi kazakisk kultur via musiken samt ger jobb till många och inte endast jobb, men möjligheten att utvecklas. Nationalteatern i Kazakstan bjuder in folk från utlandet men vi utvecklar lokala talanger.

Jag har även etablerat en konstskola som detta år kommer att lansera ett 4-årigt kandidatprogram samt ett masterprogram inom skådespeleri, musik, programledning etcetera med syftet att ge möjlighet för unga att utvecklas. Mitt mål är att ge våra ungdomar denna möjlighet, så att de kan presentera Kazakstan internationellt. Här är den hjälpande hand som jag kan ge och det är vad framgång är för mig.

Vad skulle du rekommendera andra läsare som också vill starta egna projekt?

- Jag skulle rekommendera att först och främst sträva efter inre framgång. Inre framgång innebär att man tror på sig själv, vågar följa sina drömmar, strävar efter utveckling och hjälper där man har möjligheten. Yttre rikedom, det vill säga det materiella som många av oss strävar efter är temporärt. Lyckas man jobba upp sitt inre, så är man mer framgångsrik än vad man tror.

Diana Karimova

Text & foto

Vi kan inte vara tysta längre!

Nu är det dags att reagera och agera mot den kinesiska regimen och det folk mord de bedriver mot uigurer, kazaker och andra etniska minoriteter i Kina.

Jag lämnar upprörd ABF-huset i Stockholm där ett öppet möte anordnat av Uiguriska Utbildningsföreningen ville hitta svar på frågan varför placeras miljoner uigurer, kazaker och andra folkgrupper i Xinjiangprovin sen i Kina i koncentrationsläger med syfte att beröva dem deras identitet, språk, religion och kultur.

"Never again" (Aldrig mer) sker inför våra ögon och ingen kan idag säga att vi inget visste för vi vet vad den kinesiska regimen gör mot sina medborgare. Sverige kan inte blunda längre av rädsla för att påverka den svenska ekonomin eller av islamfobi. Världen kan inte tyst acceptera det folk mord som pågår.

Ett antal initierade och kunniga forskare/kinakännare ifrån Sverige och USA liksom folkrättsrepresentanter gav oss mötesdeltagare kunskap och inblick i vad som händer idag och det var både obehagliga och skrämmande berättelser.

Urusla levnadsförhållanden i överfulla celler

Sayragul Sauytbay, idag flykting i Sverige, delade med sig av sina upplevelser från ett av koncentrationslägren i Xinjiang där hon tvingades arbeta som språklärare. Hon beskriver tortyr och förhör som hennes elever utsattes för och vissa aldrig kom tillbaks ifrån.

Hon berättar om de urusla levnadsvillkoren med överfulla celler och bara en toalett, ständigt bevakad, och ett minutiöst dagligt schema med Kinastudier och självkritik och

med ett minimalt intag av mat.

I lägret fanns 2000 personer med alla typer av yrken och bakgrunder; författare, affärsmän, arbetare, studenter, läkare, forskare. Sayragul lyckades fly till Kazakstan och sin familj som var där i samband med att hon skulle överföras från lägret till ett fängelse och har sedan fått asyl i Sverige med sin familj.

Bortförts, fängslats och försvunnit

Dr Erkin Sidick, uigur i exil i USA, optisk ingenjör i NASA, blev mycket känslös när han berättade om alla anhöriga, vänner och före detta studenter i Xinjiang som på olika sätt få lida för att de känt honom då han var verksam vid universitetet i Xinjiang. Personer har bortförts, fängslats och försvunnit eller fått dödsstraff. Han visade listor samt bilder på försvunna och döda. Skrämmande! Han menade att det finns mer än 3 miljoner i läger, fångelser eller på barnhem. Varje läger har en fabrik för "slavarbete" och ett krematorium.

Dr Magnus Fiskesjö, idag lärare vid Cornell University men tidigare kulturattaché vid Sveriges ambassad i Peking och tidigare chef för Östasiatiska museet i Stockholm pratade om Kinas förstörelse av uigurisk kultur och litteratur. Han menade att uigurnas och andra minoritetsgruppers kulturer är under attack och att det pågår en massiv kampanj från den kinesiska regimen under den nye partichefen i Xinjiang med syfte att underminera uiguriska och andra minoritetsgruppers kulturyttringar.

Kriminaliserar vardagsritualer

Lägren har byggts upp för att hjärntvätta befolkningen som man vill ska anta en nationell etnisk identitet - den hankinesiska. Man kriminaliserar vardagsritualer kring ätande och de böner man då gör och tvingar uigurer

att till exempel fira det kinesiska nyåret genom att hankineser flyttar in hos uigurerna och ser till att de firar och dricker alkohol. Man tvingar uigurer att gräva bort sina traditionella golvkaminer och förstöra arkitektur. Om man vägrar - till lägret för tortyr.

Magnus Fiskesjö visade bilder på kända personer som förts bort och menade att Kina bedriver folk mord och bryter mot FN-konventionen mot folk mord från 1948 på fem punkter.

För att möta kritiken som regimen nu fått sedan det blivit bevisat att det finns läger har de valt att bygga upp så kallade "lätsläger" dit journalister hänvisas och får möta uigurer som tvingats dit och nu berättar att de trivs, bor bra, får god mat och bra utbildning i olika yrken.

Bild av uigurer som terrorister

Dr Fredrik Fällman, sinolog och forskare vid Göteborgs universitet talar om Propaganda och identitet och menar att den kinesiska staten via sina medier vill ge en bild av uigurerna som terrorister. (Efter 11 september 2001 och flygplanen som kraschade in i World Trade Center i USA, tillfångatogs femton uigurer av amerikanerna och fördes till Guantanamo.)

Man försöker på alla sätt att infantiliserar och förringa uigurerna och inte bara dem utan alla minoriteter i Kina, som ofta framställs stereotypifierade med folkdräkter, sjungande och dansande. Hankineserna påverkas givetvis av denna bild och godtar strävan från regimen att skapa en nationell etnisk identitet utan pluralism.

Fredrik Fällman menade att även vi påverkats av denna syn på uigurerna och att det är viktigt att vi sprider en sann bild i svenska medier.

Bild från mötet med Uiguriska Utbildningsföreningen på ABF-huset den 31 augusti.

Kulturyttringar utplånas

Doktorand Patrick Hällzon, doktorand i Turkiska språk vid Uppsala universitet och **Katarina Thurell**, arkivarie på ArkivIT, talade på temat Uigurerna idag, nu och imorgon kopplat till dagens situation när man försöker utplåna uiguriska kulturyttringar. Vad kommer att finnas kvar av uigurisk kultur i framtiden; språket, levnadssätten, traditionerna, byggnaderna monumenten med mera om den kinesiska politiken fortsätter med att förstöra helgongravar, böcker och fångsla viktiga författare, poeter och musiker?

435 kända kulturpersonligheter har förts till läger. Tänk tanken att våra viktigaste författare, poeter, musiker, konstnärer skulle fångslas. En viktig del i ett folkmord är att förstöra ett folks hemkänsla och låta allt falla i glömska. I svenska samlingar finns material som uigurerna kan behöva i framtiden och som de berättade att man avser att presentera för UNESCO:s Memory of the World/föreslå som Världsarv.

Ansvar att reagera

Slutet på föreläsningarna närmar sig men salongen är fortsatt full med en intresserad publik, som nu får lyssna till **Thomas Hammarberg**, tidigare generalsekreterare i Amnesty International, MR (männskliga rättigheter)-

kommissionär i Europarådet och nu riksdagsledamot för Socialdemokraterna.

Han menar att vi har ett stort ansvar för att reagera mot de systematiska kränkningarna av de mänskliga rättigheterna som nu pågår i Kina, och även i Sverige blir uigurer förföljda. Vi får inte backa undan och måste bryta tystnaden som råder om det som nu sker.

FN och Säkerhetsrådet ligger lågt och de länder som rest frågan har drabbats av motåtgärder som till exempel Danmark som i Generalförsamlingen talade för att en FN-rapport borde skrivas. Kina begärde då ordningsfråga och fick bort punkten från dagordningen samtidigt som deras representant uttryckte "att en stor sten skulle träffa den danska skallen". Men idag med allt fler larmrapporter och bevis börjar trycket att öka på den kinesiska regimen och de kan inte hävda att rapporterna från Amnesty inte är sanna för de är sanna!

Thomas Hammarberg menade att Sverige och EU inte får vika undan för islamofobi och terrorisshot utan bli mer aktiva i frågan och att det flyktionspionage som Kina bedriver i Sverige måste beivras.

Vi svenskar och uigurer i Sverige måste samlas och tillsammans skapa en enhet, partipolitiskt neutral, för

att lyfta frågan och informera om vad som händer uigurererna i dagens Kina.

Närmar oss Orwells "1984"

Siste talare var **Peter Nässén**, Amnestys Kinasamordnare, som berättar vad Amnesty hittills har gjort i Kina och vilka samvetsfångar de har där. I september 2018 bedrev man kampanjen "Where are they" (Var är de) kopplat till alla försvunna.

Den enskilde saknar alla rättigheter i det kinesiska systemet och rättssäkerheten är obefintlig, vilket demonstrationerna i Hongkong är ett tecken på, menade Peter. Hongkongborna är redo att offra sina liv för risken att bli utelämnade till Kina. För de som förlorat myndigheternas förtroende finns inget privatliv mer; hot och trakasserier var och när och hur som helst.

Med det system för att övervaka sina medborgare som Kina infört fullt ut i Xinjiangprovinsen med hundratusentals kameror för igenkänning som registrerar varje steg, börjar vi närma oss George Orwells värld i boken 1984, nu 2020 i Kina.

Peter Nässén ansåg att det vi idag ser hända med uigurererna är den största kollektiva kränkningen sedan andra världskriget; miljoner människor i koncentrationsläger!

Vi kan inte vara tysta längre!

Ingrid Jonsson
Text & foto

Nils Nutti, same utanför Kiruna:

”Glädjande att fler och

Vi träffar Nils Nutti vid den anläggning – *Nutti Sámi Siida* – som han och hans sambo skapat i Jukkasjärvi. Vi har rest ett par mil utanför gruvstaden Kiruna, som är i omvandling. Det samiska, och därmed ursprungliga, namnet på Kiruna är *Gíron* som betyder ripa.

Vi står uppe på Luossavara och ser på den mäktiga, milsvida utsikten. Många små sjöar blänker i landskapet av myrar och skogsmarker. I fjärran snötäckta fjäll. När vi blickar i en annan riktning breder Kiruna ut sig, med delvis ny bebyggelse men också med ett stort hål i landytan. Längre bort har det andra genomgrävda berget fått avsatser av krossat berg. På avsatserna har grön växtlighet börjat komma, det ser nästan ut som terrassodlingar i Asien.

I hela Kiruna kommun, stor som halva Schweiz, lever 23 000 invånare

varav minst 2 000 är samer. Nästan alla jobbar i LKAB:s gruva eller kringnäringar. Cirka en tredjedel av staden är "under flyttning" som det heter. Beroende på att gruvan ätit sig in under Kiruna. I mycket handlar det dock om att riva och bygga nytt på annan plats.

Kirunavaara och Luossavaara betyder Ripberget och Laxberget, de två fjäll där LKAB bryter och har brutit malm sedan slutet av 1890-talet. Gruvdisponenten då hette Hjalmar Lundbohm.

En same, så påstås det i LKAB:s presentationsfilm på Youtube, visade en gång var det fanns järnmalm i berget. Idag finns i den helstatliga verksamheten här – vad som kanske är världens största underjordsgruva.

Den brutna malmen renas och omvandlas till pellets, mer lättnedsmälta kulor, som förs på järnväg till den (näja) näraliggande norska hamnstaden Narvik. Där lastas den på stora fartyg och exporteras ut i världen.

På LKAB:s film sägs också att "hela gruvverksamheten sker i samarbete med naturen och samerna." När vi tar upp det här med några samer verkar de anse att det påståendet innehåller vissa överdrifter...

"Makt och politik har styrt"

Efter att själva att ha intervjuats av på Sameradion av radiojournalisten Anne Maret Blind, får vi skjuts till Jukkasjärvi av Fjärde Världens tidigare chefredaktör Anna-Maria Ahlén, som numera arbetar delar av året i Kiruna.

Nutti Sámi Siida visar sig vara en

– Samerna har utsatts för maktutövning, en kolonialistisk politik, konstaterade Nils Nutti vid vårt besök på Nutti Sámi Siida i Jukkasjärvi. I anläggningen finns både möjlighet att mata renar och lära sig mycket om samisk historia och kultur.

– Bra var däremot att jag fick lära mig både samiska och svenska i skolan. Foto: Ola Persson

fler kommer hit”

Renen är central i den samiska kulturen. Renskötseln spelar därtill stor roll ekologiskt och ekonomiskt. Verksamheten på Nutti Sámi Siida bedrivs i samarbete med Talma sameby, en av 52 samebyar i Sverige. Foto: Henrik Persson

>>>

anläggning som visar olika sidor av samiskt liv och den är lättillgänglig. Man kan också äta samisk mat av olika slag där. Verksamheten bedrivs i samarbete med en sameby. Just nu är dess stora renhjörd över på norska sidan – och renskötarna följer med.

Vi sätter och oss pratar med Nils Nutti över en kopp kaffe.

– Renen är ju ett vilt djur, och sätter sig i rörelse själv, berättar Nils. En del av renskötseln är att följa med i det här.

– Att vi skapade anläggningen hänger ihop med de svårigheter vi

samer åtminstone. Det är mer om franska kungar och indianer, menar Nils Nutti.

– Det är makt och politik som har styrt behandlingen av samerna och dessa områden. En kolonialistisk politik.

– Man kan se det även nu när vindkraftverk anläggs, det värsta är inte att en massa fåglar dör, utan exploateringen runt dem.

– Jag har träffat många turister som säger att Sverige inte är något föregångsland när det gäller att skydda natur och miljö. Inte jämfört med

I den samiska tältkåtan finns traditionellt utrustning för mathållning och annat. Bilden är från det fina museet på Samegården i Kiruna. Foto: Henrik Persson

hade för ca 20 år sedan med bete till renarna. Vi behövde köpa in stora mängder nödfoder och det kostar stora summor. Anläggningen blev ett sätt att få in de extrapengar vi behövde.

Hur det går att hinna med rensköt-sel och samtidigt sköta den här anläggningen?

Nils förklarar att det här med rensköt-sel inte är ett ensamföretag.

– Vi är en stor familj och hela familjen hjälps ju åt, säger han.

Till anläggningen kommer folk under hela året – cirka 10 000 besökare per år.

– Det är glädjande att fler och fler kommer hit, säger Nils. Och därmed också lär sig mer om ursprungsfolket samerna.

– I skolan är det fortfarande inte mycket om ursprungsfolk, inte om

Norge och Finland.

– Majoriteten av de turister som kommer hit, kommer från Europa, men också från hela världen. Det kommer över 400 journalister varje år.

– Sveriges turistnäring ökar enormt, vilket skapar en massa jobb. Men de här företagen förstår ju att folk vill se vildmarksområden, så inom turistnäringen börjar man också reagera mot naturförstörelsen.

Märker ni något av klimatföränd-ringarna?

– Javisst, säger Nils Nutti. Det kan ju vara skönt med värme, men bl a har det fört med sig att en ny sorts fästing som kommer österifrån börjat etablera sig här. Den är mera giftig och sätter sig i renarnas hud.

Kyrkobesökare protesterade

En del av den kyrka som etablerades i Jukkasjärvi 1608 finns kvar i den kyrka som står där nu. Vi går in och tittar. Där finns en stor altartavla från 1953 av Bror Hjort med motiv från Lars-Levi Laestadius verksamhet. Den är väldigt färggrann och med citat från Laestadius.

Guiden berättar att i början protesterade en del kyrkobesökare genom att sätta sig med ryggen mot altartavlan.

– Kyrkan var ju en del av koloniseringsen, säger Nils Nutti. Vi samer hade ju en egen shamanistisk religion. Den ville man få bort. Alla skulle bli kristna. Nådernas trummor brändes och samer avrättades.

I år har ju Unesco proklamerat ett ursprungsfolkens språkår.

Har det märkts något av språkåret?

– Nej, det har vi inte märkt något av, säger Nils.

Vi talar om hur det varit med det samiska språket i skolan.

– Det har varit bra för min del. Jag har gått i sameskolan och där var det undervisning på både samiska och svenska.

"Ändå ganska bra"

– På småorter är det samer plus andra i skolan. Vi fick samisk undervisning, plus den vanliga.

– Men många har tappat sitt språk, på grund av kolonisationen.

– Jämfört med många andra ursprungsbefolkningar har vi det ändå ganska bra på många sätt, säger Nils, men konkurrensen om markerna är hård.

– Gruvan, t ex, skapar mycket jobb, men också bekymmer. Kiruna byggdes mitt på en samebys område, vilket gav enorma problem. Renarna i den samebyn går fortfarande runt stan på båda sidor, vilket gör att de blandas med renar från andra samebyar.

Att få in sina barn att jobba inom gruvans område har varit ett mål för många familjer här – att "komma innanför grindarna". Det har gjort att många inte satsat så mycket på högre utbildning.

– Gruvan kallas för "guldgruvan", killar flyttar hit för att jobba hos LKAB och även tjejer, säger Nils. En annan konflikt idag gäller skoterkörningen i området, där olika politiker

vill släppa den helt fri. Men det skulle störa rennaringen.

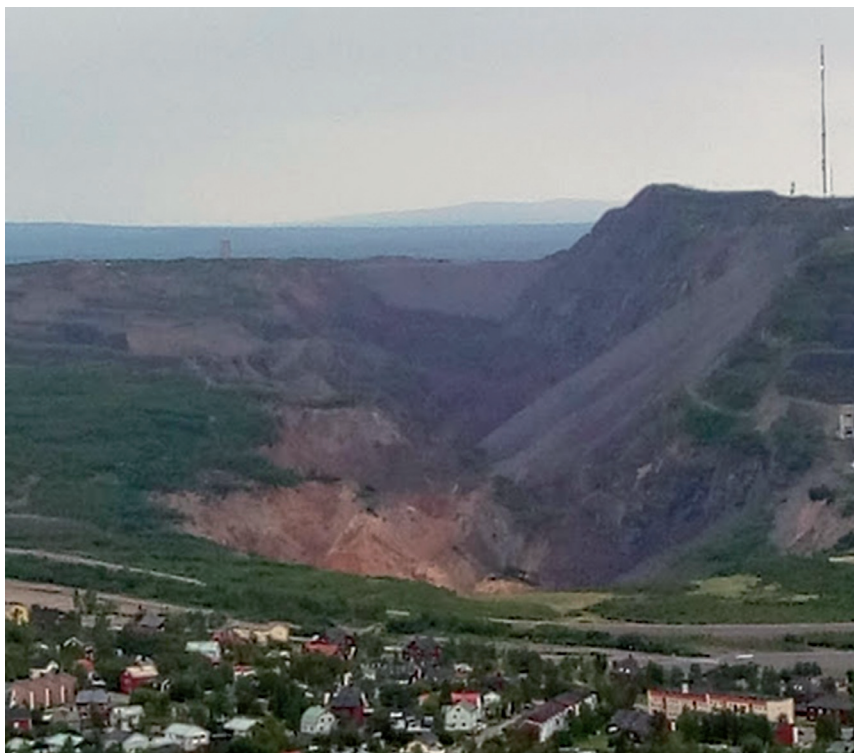
Gruva – hur länge till?

När vi kommit in i staden efter tåg-resan, var det första vi såg Kirunas kulturmärkta stadshus under rivning. Ett nytt står redan klart. Järnvägsstationen, en fin tegelbyggnad, har rivits helt. Kyrkan i Kiruna, en rikskänd och mycket speciell byggnad i trä, blev på förslag av Hjalmar Lundbohm utformad som en samekåta. Den ska monteras ner och flyttas.

Ändå uttrycker få av de invånare vi pratar med någon kritik mot "stads-omvandlingen". Kanske beror det på att gruvan än så länge ger jobb åt de flesta.

"–Vi kan hålla på och bryta malm i decennier", säger LKAB i sin reklam-film. Decennier? Inte ens mänskligt sett är 20-30 år numera särskilt lång tid. Vad kommer att hända med alla som jobbar i gruvan när malmen en dag tar slut? Vad ska Kirunas invånare, samer eller icke-samer, leva av när det händer?

På vandrarhemmet där vi bor i Kiruna, har en ung gruvanställd Kirunabo sin lägenhet. Han jobbar med fordonsreparationer i gruvan sex må-

Gruvdriften kring och under Kiruna har skapat så stora hål att delar av staden måste flyttas. I praktiken rivs åtskilliga hus, bara en del flyttas, och nya uppförs på annan plats. Foto uppför Luossavaara: Henrik Persson

nader per år och reser ut i världen de andra sex månaderna, för pengarna han sparar. Han talade som barn me-änkieli berättar han, och är ofta ute och vandrar, fiskar och jagar i trakten. Han tar intresserat emot ett nummer av tidningen Fjärde Världen, som vi

överlämnar innan vi måste bege oss av.

Vi reser hem till Stockholm fyllda av intryck från Kiruna, Jukkasjärvi och Abisko, som vi också besökte.

Henrik Persson
Ola Persson

Det mångkulturella Kiruna

Kirunas befolkning är flerspråkig. Det syns när vi står vid ingången till Kiruna stadsbibliotek. Ovanför dörren framgår att här finns böcker och tidningar på samiska, finska, meänkieli – tornedalsfinska – och svenska.

Också när det gäller religionen finns det en mångfald. Vi passerar utanför en kyrka som presenteras som "väst-laestadiansk".

Kroppsstraffning

Den gamla samiska religionen utsattes ju för rena utplåningsförsök, som Nils Nutti berättade. Ändå möts turisten av dörrhandtag i Folkets hus och annan slöjd utformad som nåjdrummar på flera platser i Kiruna.

Missioneringen i Sápmi hade börjat långt innan stormaktstiden. Gustav Vasa ville kristna samerna och öka den icke-samiska befolkningen, för att kunna öka skatteintäkterna och handelsmöjligheterna.

Mineraler hittades i Nasafjäll år

1634, missionen fortsatte. Karl IX bestämde i början av 1600-talet att det skulle byggas kyrkor för samerna. Den första kyrkan i Sápmi byggdes redan år 1607 i Jokkmokk.

Lappmarksplakatet 1673 innebar att fler icke-samer bosatte sig i Sápmi och kom i kontakt med samer. Samerna skulle följa svensk lag och fick inte utöva sin traditionella religion. Samer som inte gick i kyrkan kunde utsättas för kroppsstraffning. Rent generellt var kyrkan ändå mer accepterande när det kom till samerna än när det kom till möjlighet att gå på gudstjänst och annat.

I och med kyrkans allt starkare närvaro i Sápmi under 1600-talet började många präster betrakta jojken och den samiska trumman som något syndigt.

Begav sig ut på en resa i Sápmi

Under 1687 gjordes en utredning om

samernas tro av statliga representer, däribland häradshövdingen Lars Grubb. Samerna uppgav i den att de inte ville ge upp sin gamla tro. Utredningens resultat blev inte ökad förståelse för samerna från myndigheternas sida. Tvärtom ledde den till att biskopen i Härnösand och landshövdingen i Umeå begav sig ut på en resa i Sápmi. Därvid förhörde och undervisade de samiska familjer i kristendoms-kunskap, samt uppmanade dem att göra sig av med alla element från den traditionella samiska religionen.

Och så fortsatte det. Under mitten av 1800-talet grundades Svenska Missionssällskapet som kom att fokusera på kristnandet av samerna.

Prästen Petrus Laestadius, präst under 1800-talet och själv same, uttryckte dock en acceptans över att samerna inte kunde gå i kyrkan precis varje söndag, till följd av de stora avstånden...

Fakta: Wikipedia

Universitetsnytt

Under rubriken
"Universitetsnytt"
publicerar Fjärde Världen
nyheter från våra universitet
och högskolor. Vi redovisar
forskningsresultat och
akademiska uppsatser.

Uppsala universitet
Foto: David Naylor

Saknar språk

Maria Bylin och Jennie Spetz, från Språkrådet, har i en kommande rapport undersökt bland annat de nationella minoritetsspråkens synlighet i offentliga rum. Kungliga Biblioteket redovisar redan nu några av slutsatserna:

"På de bibliotek som låg i mellersta eller södra Sverige lyftes de nationella minoritetsspråken, med något undantag, inte fram i samma tydliga minoritetsspråkskontext. På de biblioteken blev minoritetsspråken inte uppmärksammade eller utmärkta på något särskilt sätt. På en del bibliotek fanns bara något enstaka av de fem språken, men på andra bibliotek som låg inom förvaltningsområdet för finska eller samiska gavs just dessa språk en särställning genom att de var något mer synliga."

Källa: [https://www.kb.se/download/18.2d42b28e16b415de147d5a/1564408093023/Nationella%20minoriteter%20ur%20folket%20samerna%20och%20biblioteken.%20Lagar%20och%20konventioner%20\(2019\)%20\(002\).pdf](https://www.kb.se/download/18.2d42b28e16b415de147d5a/1564408093023/Nationella%20minoriteter%20ur%20folket%20samerna%20och%20biblioteken.%20Lagar%20och%20konventioner%20(2019)%20(002).pdf)

Felkänsla

Erik Hansson, vid Uppsala universitet, disputerade nyligen på avhandlingen "Det känns fel", om det svenska samhällets reaktioner på närvaron av tiggande EU-medborgare:

"Så vad grundar sig egentligen motståndet mot tiggeri på? I min avhandling om det svenska samhällets reaktioner på närvaron av tiggande EU-medborgare – utfattiga rumäner och bulgarer med oftast romskt påbrå – kom jag fram till att det huvudsakliga politiska problemet är att folk

mår dåligt av att behöva (be)möta tiggandet och de människor som ber om pengar.

De politiska kraftansträngningarna har ett gemensamt mål: att få "tiggarna" att sluta synas i staden. Det verkar göra detsamma vad som sedan händer dem: det viktiga är att de inte är närvarande i svenskars vardagsliv. Varför är detta viktigt? Jo, därför att "tiggarnas" livssituation väcker obehag hos de förbipasserande. /.../

Den vedertagna sanningen att "lösningen finns i tiggarnas hemländer" är utan verklig uppföljning lika konstruktiv som att deportera krigsflyktingar tillbaka till krig med motiveringen att kriget måste få ett slut. Det är en bekväm sanning, därför att man kan intala sig att fördrivningen egentligen handlar om solidarisk fattigdomsbekämpning."

Källa: https://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/forskare-tiggeriforbud-handlar-om-att-slipa-se-fattigdom/?fbclid=IwAR1ZVHuuqrjYW0DO02lZRP5d_W7F-

Ingen minoritet

Kommer svenskar att bli en minoritet i Sverige? Gunnar Andersson, forskare vid Stockholms universitet, intervjuas i tidningen EXPO:

"Han har forskat på bland annat migranternas barnafödande och konstaterar att alla migranter, så väl inom som mellan länder, oavsett ursprungsland och kultur, tenderar att ha ett högre barnafödande än den genomsnittliga befolkningen just i samband med att man flyttar till en ny plats. Men endast fyra till fem år efter att en kvinna flyttat så får hon snarlika födelsetal som den infödda

befolkningen. Dessutom har barn till invandrade, den så kallade "andra generationens invandrare", i genomsnitt lägre födelsetal än befolkningen med "svensk bakgrund".

Källa: <https://expo.se/2019/06/nej-svenskar-riskerar-inte-att-bli-i-minoritet>

Turism i Sápmi: kommersialiserar och bevarar samisk kultur

Mats Risberg vid Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, har undersökt hur samisk kultur påverkas av turismen. Han sammanfattar bland annat:

"Renen, kolten och kåtan är inte de mest välkända turistattraktionerna inom svensk turistindustri. Den här undersökningen visar att de trots detta spelar en central roll inom en växande turistindustrin i norra Sverige, eller snarare i Sápmi, samernas hemland. Upplevelsen av samer och samisk kultur står i centrum inom denna industri som beräknas spela en viktig roll i Sápmis framtida utveckling.

Turismen kan bidra till en kommersialisering av samisk kultur samtidigt som den bidrar till att bevara den, och bidra till stärkt egenmakt för samer samtidigt som det kan ses som en anpassningsstrategi. Det ökade engagemang inom turismen bland samer är en viktig faktor i och med att det ökar deras kontroll och makt att använda turismen som ett verktyg för att styra turismen."

Källa: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1281174&dsid=-5968>

Mångfald?

Färre svenskar är numera positiva till etnisk mångfald. Det visar forskning vid Gävle högskola och Mälardalens högskola. Mångfaldsbarometern tas fram under ledning av Fereshteh Ahmadi, vid Högskolan i Gävle. Mehrdad Darvishpour, vid Mälardalens högskola, har analyserat resultaten:

“Mångfaldsbarometern visar att andelen svenskar med positiva attityder mot etnisk mångfald och invandring minskade från 77 procent 2014 till 55 procent år 2016. /.../ Oftast är det lågutbildade, äldre, män samt individer i mindre städer som har en mer negativ bild /.../ Vissa forskare anser att den ökade mängden, och storleken på invandringen, under 2015 är en viktig orsak till de ökade negativa attityderna mot invandring och mångfald. Men annan forskning uppmärksammar att invandring under vissa förutsättningar även kan motverka negativa attityder.

Enligt kontaktteorin motverkar till exempel personliga kontakter med invandrare de negativa attityderna genom att slå hål på fördomar och öka sympatin för människor med utländsk härkomst.”

Källa: <https://www.mdb.se/farresvenskar-positiva-till-etnisk-mangfald-1.117668>

Exploatering av flod har fått katastofala följder i Etiopien

I århundraden har Omofloden i Etiopien spelat en viktig roll i ursprungsfolkssamhällets liv. Extra viktig är dess årliga översvämning. Under regnperioden stiger floden och fyller flodbädden och naturligt uppkomna dammar med vatten. När flodvattnet drar sig tillbaka blir dalen bördig och används för odling och betande boskap.

Men under de senaste 13 åren har den här livsstilen utrotats när Etiopiens regering har pressat på med sina planer att ”transformera” regionen.

År 2006 började den dåvarande regeringen konstruera Gibe III-dammen för att exploatera kraften i Omofloden, öka Etiopiens energipotential och möjliggöra utvecklingen av storskaliga plantager.

2011 var det dags för Kuraz Sugar Development Project (KSDP) – ett massivt sockerrörs plantageprojekt.

Båda dess projekt planerades till upphörandet av Omoflodens årliga översvämning, och de lokala ursprungsfolksgrupperna ska avvisas och har beklagat sig över den så kallade ”utvecklingen” i Etiopien riktade mot ursprungsfolkssamhällets liv, försörjning och existens.

Resultatet av förändringen har varit förkrossande för de tre folksgrupperna i regionen: bodi, mursi

och nordkwegu. Deras samhällen svälter, omplaceras, har inget att leva av och deras kulturer och identiteter raderas ut. Med Etiopiens nye premiärminister sen 2018, Abiy Ahmed, kan dock en förbättring vara på väg.

Källa: <https://www.lifegate.com/people/news/lower-omo-valley-oakland-institute-report> Publicerad 4 juli 2019

Nu har pitesamiskan ett eget skriftspråk

Den 20 augusti hölls en sammankomst i Arjeplog för det officiella godkännandet av ortografin för pitesamiskan.

För tio år sedan samlade en grupp i Arjeplogs sameförening ord på pitesamiskan. Deras arbete blev en ordbok som nu ligger till grund för den pitesamiska ortografin.

Pitesamiskan blir det femte samiska språket i Sverige som får en egen ortografi. Sedan tidigare finns det ortografier på umesamiskan, nordsamiska, sydsamiskan, lulesamiskan.

Enligt Sametinget så finns det ungefär 40 personer som pratar pitesamiska.

Källa: <https://www.minoritet.se/nu-har-pitesamiskan-ett-eget-skriftsprak>

Amnesty välkomnar regeringens besked att etablera en samisk sanningskommission

Den internationella organisationen Amnesty International, som jobbar för mänskliga rättigheter, välkomnar beslutet att regeringen och Sametinget ska etablera en samisk sanningskommission i Sverige.

I samband med ceremonin i Lycksele då samiska kvarlevor återbörades från svenska museer den 9 augusti i år så gav Helene Öberg, statssekreterare hos Amanda Lind, kultur- och demokratiminister samt minister med ansvar för idrottsfrågorna, i sitt tal besked om att det ska etableras en samisk sanningskommission.

En Sanningskommission kan belysa historien och relationerna mellan staten och det samiska folket, och regeringens förhoppning är att försoning och helande kan åstadkommas på sikt.

Johanna Westeson, jurist och sakkunnig i diskrimineringsfrågor på Amnesty, säger bland annat:

- Arbetet måste ske med väldigt stor omsorg. Det måste ske på rätt sätt. Det finns stora erfarenheter av sanningskommissioner runt om i världen och där har man mycket att lära. Om man gör en sån här process

slarvigt, felaktigt eller utan att tänka sig för så kan det bli fel.

- Den här processen måste också ägas av samerna, vara oberoende och den måste resursättas så att det verkligen är möjligt att genomföra den här belysningen. Och sen måste det finnas en koppling till någon form av kompensation och upprättelse.

Källa: 2019-08-19. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7281873&fbclid=IwAR2GLEeybJuMNFaknURvHfmpshHqUA9CcyK8RjP2MpkryczJ-5Cf-YT3vUk>

Foto: Midia IndiaPhoto

I mitten av augusti samlades nästan 3 000 kvinnliga ledare från hela Brasilien i landets huvudstad som en del av landets första Kvinnliga ursprungsfolksmarch.

Den historiska samlingen, benämnd "Territorium: vår kropp, vår ande", var ett svar på de eskalerande brotten mot ursprungsfolksrättigheterna under Bolsonaro's regering då ursprungsfolk och deras land utsätts för ökande angrepp.

Den organiserades av *Brazil's National Indigenous Movement* och APIB (*the Articulation of Brazil's Indigenous Peoples*). Mobiliseringen syftade till att stoppa regeringens försämring av den sociala miljön, och genom att stärka kvinnors roll och utrymme/ställning garantera de mänskliga rättigheterna för ursprungsfolken, särskilt genom de stora skogarnas bevarande under ursprungsfolkens skötsel.

Bolsonaros negativa politik mot ursprungsfolken möts av starkt motstånd. Kvinnorna som leder motståndsrörelsen försvarar rättigheter och territorium för Amazonas och

kommande generationers bästa.

Efter den fredliga marchen genom Brasília deltog många kvinnor i kongressen, där ledare som Sônia Guajajara talade.

Försämrade sjukvård

Dessutom ockuperade hundratals ursprungsfolkskvinnor *Brasília's Special Secretariat of Indigenous Health* (SESAI) för att kräva att Silvia Nobre avgår. Nobre leder Bolsonaro-regeringens nedmontering av Brasiliens sjukvård för ursprungsfolk. Att kräva effektiv, kvalitativ hälsovård i ursprungsfolkssamhällen är en av byggen i rörelsens krav.

Brazil's Indigenous Women's March deltog i en större mobilisering av latinamerikanska kvinnoorganisationer känd som "*Margaridas March*" där över 100 000 kvinnliga lantbruksarbetare marcherade mot Brasília. Till sammans siktar dessa kvinnoleda rörelser på en ny vision för hållbar utveckling och social rättvisa, som motstånd mot Bolsonaro's hänsynslösa agenda.

Célia Xacriabá från APIB sa bland annat följande om marchen:

"Det här är en rörelse som inte bara är symboliskt viktig, utan dessutom historisk och politiskt betydelsefull.

När de försöker ta ifrån oss våra rättigheter räcker det inte att enbart försvara våra territorier. Vi måste också ockupera utrymme bortom våra byar, som institutioner och politisk representation."

Vill ha internationellt stöd

"Vi vill ha internationellt stöd för att förstärka våra röster och vår kamp mot dagens lagstiftade folkmord, där vår egen regering auktoriserar slakten och ethnoutrotning av ursprungsfolken. Det här är också ett tillfälle att förena våra röster mot den här regeringens ekomord där vår gemensamma angelägenhet är dödandet av Moder Natur."

Källa: https://amazonwatch.org/news/2019/0814-indigenous-women-mobilize-to-resist-bolsonaro?utm_source=Amazon+Watch+Newsletter+and+Updates&utm_campaign=422c3e7f54-2019-08-01-As_Brazilian_Amazon_Burns_COPY_01&utm_medium=email&utm_term=0_e6f929728b-422c3e7f54-341589589&mc_cid=422c3e7f54&mc_eid=251a79a338&fbclid=IwAR1PZguIrNTdWf6BHoiTssd_1RX6Ozj_JrY-JbIs1jnxTH6TLUo-ozBSj4oM

Yanomami-ledare får Right Livelihoodpris 2019

The Right Livelihood Award, allmänt känt som det alternativa Nobelpriset, firar 40 år i år.

2019 års priser tilldelas mänskliga rättigheter-kampen **Aminatou Haïdar** (Västsahara), advokaten **Guo Jianmei** (China), klimataktivisterna **Greta Thunberg** (Sverige) och ursprungsfolksledaren **Davi Kopenawa**/organisationen **Hutukara Yanomami Association** (Brasilien). De får 1 miljon SEK (94 000 EUR) var. Priset är inte personligt utan ska användas till det de kämpar för.

De sistnämnda får priset gemensamt för sin modiga målmedvetna vilja att skydda skogen och biologiska mångfalden i Amazonas, och marken och kulturerna för dess ur-

sprungsfolk.

Kopenawa är en av de mest respekterade ursprungsfolkledarna i Brasilien. Han har ägnat sitt liv till att skydda yanomamis rättigheter, deras kultur och mark i Amazonas. Han är en av dem som år 2004 grundade organisationen Hutukara Yanomami Association, som han även är ordförande för.

Yanomamifolket är ett av folken i Brasilien med flest medlemmar, ungefär 35 000 i antal. Området de lever i i Brasilien och Venezuela är det största ursprungsfolksområdet som bebos av en stam i en tropisk regnskog i världen - större än Grekland.

27 procent av yanomamistammen dog under sju år på 1980- och 1990-

talen, efter att guldgruvearbetare förstörde byar, sköt människor och utsatte dem för sjukdomar de inte hade motståndskraft mot. Idag ökar dessa hot igen.

Kopenawa spelar en viktig roll i att förena ursprungsfolksamhällen för att stå emot gruvarbetare, ranchägare och andra starka intressen som, för ekonomisk vinning, förstör yanomamis land och sätt att leva. Han är också aktiv i bevarandet av regnskogen och dess mångfald.

Priset delas ut på Cirkus i Stockholm den 4 december. För första gången har allmänheten möjlighet att närvara.

Källa: Right Livelihood Award Pressmeddelande 25 September 2019

Svenska banker investerar i skövlingen av Amazonas

Svenska banker och fondbolag har under många år investerat och ägt aktier i bolag som bidrar till skogsskövlingen i Amazonas, berättade Expressen den 5 juni i år.

Handelsbanken, statliga AP-fonderna och SEB är ägare i bland annat sojaproducerande Bunge, som förra året dömdes till böter på 66 miljoner kronor för inblandning i illegal skogsavverkning.

– Frågan väcks om vilket ansvar vi har i Sverige för Amazonas, säger Victor Galaz, docent på Stockholm Resilience Center, Stockholms universitet.

Skogen i Amazonas är en del av en miljardindustri. Det finns flera svenska aktörer som under lång tid tjänat pengar på att den här industrin rullar vidare. Och i förlängningen också miljontals svenska pensionssparare.

Statliga AP-fonderna äger aktier i både ADM och Bunge. Men att sälja aktierna och helt sluta investera i de aktiva bolagen är inte rätt väg för AP-fonderna, menar John Howchin, generalsekreterare för AP-fondernas etikråd.

– AP-fonderna och Etikrådet tror inte på svartlistning, eftersom det säljan leder till de förbättringar vi vill se av de problem som det gäller. Företagen behöver engagerade ägare, säger John Howchin.

Howchin säger att man haft avskogning i fokus under den aktuella tidsperioden - men då främst i palmolja- och oljeproduktionen i Asien.

– Vi samarbetar med andra investerare och ett engelskt påverkansbolag för att kunna påverka bolagen, säger Hans Ek, hållbarhetsansvarig på SEB:s fondbolag som äger aktier i Bunge.

”Efterfrågan på soja och biff minskar inte”

– Bara för att du stramar åt regelverket i Amazonas betyder inte det att efterfrågan på soja och biff minskar. Så produktionen flyttades till Cerrado, savannområden i Brasilien, i stället, enligt Victor Galaz.

– Givet det nya politiska läget i Brasilien finns det åter en global oro kring Amazonas framtid, och kring Cerrado-savannen. Vi delar den oron

och utvärderar nu deltagande i ett gemensamt projekt med andra investerare gällande just avskogning i Sydamerika, säger John Howchin.

Även svenska Handelsbankens kapitalförvaltning är aktieägare i både ADM och Bunge. Bankens chef för kapitalförvaltning, Carl Cederschiöld, beskriver jobbet med att ställa om till hållbara investeringar som mycket omfattande:

– Vi är som ett stort tankerfartyg som tar tid på sig att svänga.

Victor Galaz ser en möjlighet för svenska investerare att påverka andra globalt.

– Svenska finansaktörer kan vara en förebild för andra när det gäller finans och avskogning av global betydelse. Tillsammans med andra kan man använda sig av det inflytande man har för att försöka vända utvecklingen på ett klokt sätt.

Källa / läs mer: https://www.expressen.se/nyheter/klimat/svenska-pengar-i-skogs-skovlande-bolag-i-amazonas/?fbclid=IwAR09FG9gfDqUz-er-CRypx03s_GOmNGNUOf4bpMmvl-tOeI4D4_UAVebNcgis

Hemliga sällskap

– förr och nu

"Vad man icke kan tala om, därom måste man tiga", sa ju filosofen Wittgenstein. Och tystnad, det avkrävs ju också medlemmen i ett hemligt sällskap.

Genom historien, från Melanesien till Amerika, från Kaukasus till Grekland, stöter vi på de här märkliga organisationerna.

Förutom kön kan även religion, ålder, nationstillhörighet och mycket annat vara urvalskriterier för det hemliga sällskapet. Ofta har ett hemligt sällskap karaktären av mannaförbund. Men i Kaukasus finns exempel på hur till exempel gifta kvinnor bildat hemliga sammanslutningar som ett slags "mot-sällskap" mot männens hemliga mannaförbund.

Hur kan ett hemligt sällskap definieras? Krav brukar vara:

- Förnekande av tillhörighet till gruppen.
- Internt överförande av påstått hemlig kunskap.
- Personliga band skapas mellan gruppmedlemmarna.
- Ritualer, hemliga för utomstående, förstärker medlemssammanhållningen.
- Gruppen kan vara känd utåt men behåller vissa hemliga inslag, som är edsvurna.
- För medlemmar utlovas särskilda kunskaper och hög status.
- Gruppen favoriserar sina egna medlemmar.

Hur länge har den från sin omvärld avskärmade gruppen, med en del av sin verksamhet dold från insyn från det omgivande samhället, funnits? Företeelsen är antagligen urgammal, och finns hos många ursprungsfolk. Klassiska exempel är 'krigarsällskap' eller 'medicinsällskap' i traditionella

samhällen: *Duk-duk* är ett hemligt sällskap i Melanesien, hos hopiindianerna finns flera, ett exempel där är *Tvåhorns-sällskapet*.

Irokesförbundet i östra Amerika är kända för sina "*falska ansikts-sällskap*". Det rätta namnet på de sex indianfolk som ingår i förbundet är egentligen *Haudenosaunee*, "långhus-folket" inte "irokeser", ett ord som är ett franskt påfund. Och uttrycket "falska ansikten" om sina masker använder de inte heller. De säger istället "medicin-masker". Sällskapen som har maskerna sysslar främst med bot av olika slags sjukdomar.

Makt och inflytande

Men vad som beskrivits som hemliga sällskap är en företeelse över hela världen. Klassiska exempel är: *Ku Klux Klan* och *Bohemian Grove* i USA, *Thule-sällskapet* i Hitlertyskland, *Iluminati*, *Assasinerna*.

Frimurarna har i Europa beskrivits som "det mäktigaste hemliga sällskapet i världshistorien". I så fall kanske mera beroende på att personer som redan haft makt och inflytande blev medlemmar.

En teori om frimurarna är att de fått sitt namn från ett kringvandrande yrkesskrå, "de fria murarna". Dessa var eftertraktade i medeltidens Europa, stora katedraler skulle ju byggas i många länder vid den här tiden. Ett profant yrkesskrå avgränsas naturligt genom tillhörigheten till ett specifikt yrke. Men redan där finns särskilda hemliga riter och invigningsprövningar för uppnåendet av fullt medlemskap.

Hela folk har periodvis tillskrivits en särskild benägenhet för att bilda hemliga sällskap. Det spreds till exempel påståenden om att det funnits särskilda mannaförbund eller "manliga kultsällskap" hos "indoeuropeerna". Vad man egentligen avsåg

Foto av två präster i *Tvåhorns-sä.* underjordiskt rum, en kiva.

med "indoeuropeer" var ganska ludigt. Indoeuropeiska språk är ju en accepterad språklig term, men vad är egentligen ett "indoeuropeiskt" folk? Det var vid den här tiden tal om "ariska" kulturer. De här kulturerna skulle ha erövrat dem i det gamla Europa, och ha haft rötter hos ryttarnomader från stäppen ovanför Svarta Havet. Där det för övrigt också skulle funnits kvinnliga ryttarkrigare, amazoner. De här kulturerna skulle på något sätt också ha haft koppling till Iran och Indien.

Förlegad frågeställning

En svensk forskare vid namn Stig Wikander skrev en bok på tyska om saken år 1938 – när Hitler suttit vid

Ariska-sällskapet, sittande i ett
n kiva. Foto: H R Voth.

makten i Berlin i fem år. Boken har en titel som väl kan sända kalla kårar utmed ryggen på den okänsligaste: *Der arische Männerbund*. Föreställningen om de här "ariska mannaförbunden" blev tyvärr förebilden för olika inslag i Himmlers SS.

Själva förekomsten av något sådant som de "ariska mannaförbund" Stig Wikander på sin tid skrev om, anses idag vara helt obevisad. Även om Wikanders tes om ariska mannaförbund heller inte kan sägas vara vederlagd, uppfattas hela frågeställningen idag som förlegad. Det bör idag bli svårt att hitta moderna indologer eller iranister som skulle vilja understödja denna tanke.

Ett femtontal personer

Ryktet om det slutna hemliga sällskapet – ofta ett mannaförbund – har dock en tendens att fortsätta dyka upp. USA:s förre president George W. Bush uppgavs till exempel, i TV-programmet "CBS 60 minutes", under sin studietid vid Yale-universitetet ha ingått i det hemliga sällskapet *Skulls and Bones*. I detta exklusiva sällskap, som omfattar bara ett femtontal personer i varje årskull, uppgavs riter förekomma som hade till syfte att förbereda medlemmarna för kommande ansvarsfulla samhällsuppdrag.

Sällskapet innehade kraniedelar från människor i sitt förvar vilket det visades fotobelägg för. Bland annat skulle, efter en gravplundring, apacheledaren Geronimos kranium ingå bland dessa. Det finns nu levande anförvanter till Geronimo som krävt att kraniet återlämnas till dem, men hittills verkar ingenting ha hänt.

En gruppering bland många

Hemliga sällskap är ofta kontroversiella. De anklagas ibland för att påverka det som händer i samhället, men via fördolda metoder. Redan Jesus på sin tid lär ha avvisat kunskaper "från öknerna" eller från "hemliga rum". Antagligen fick man redan då intyga att man inte var med i någon form av edsvuret hemligt sällskap för få att ingå i de nya religiösa sammanhangen.

Under och efter Jesus tid fanns ju flera religiösa rörelser i området, de kristna var länge en gruppering bland många. Dessutom hade man föregångare. I ett skriftrullefynd, "Döda havsrollarna", från 200-talet före Kristus, skrivna i klostret Qumran, beskrivs den judiska mystiken, kabbalan, men också världsbilden hos en grupp kallad esséer. De levde i egna klosterliknande sällskap. Esséerna kom att påverka den tidiga kristendomen och deras texter har väckt uppseende i forskarvärlden.

Det hemliga sällskapet är verkligen ingen demokratisk verksamhet. Känslan av konspiration infinner sig lätt. Kanske behöver vi bara slå på de internationella nyheterna på TV för att få se händelser som organiserats av "hemliga sällskap", varje dag? Höga herrar (och höga kvinnor) tycks ju där alltid och evinnerligen vara i färd med att med eller utan kommunicéer från sina slutna möten – Davos, G7,

G20, Bilderberg och vad de nu kallas – höja och markera sin egen status som styrande i världen.

Hänvisning till religioner

Antropologen Margaret Mead lär ha sagt: "Tvivla aldrig på att en liten grupp beslutsamma och hängivna medborgare kan förändra världen." Och det låter ju positivt. Mer tveksamma blir vi kanske inför frågan: Kan några få medlemmar i ett hemligt sällskap ändra världshistorien?

Några mörka exempel finns:

- Gavril Princip som med sitt nedskjutande av österrikiske tronföljaren Franz Ferdinand och hans fru anses tänt stubinen till första världskriget. Princip var alls inte ensam utan ingick i ett hemligt sällskap med det ominösa namnet Svarta Handen.
- Det hemliga sällskapet Assassinererna i Orienten levde bland fienden men smidde sina planer i hemlighet, med sin mystiske ledare "Den Gamle på Berget" som inspiratör. Assassinererna satte på sin tid världen i gungning och var bland annat nära att lyckas mörda kurden Saladin, dåtidens skickligaste militära härförare.
- "19 man med pappknivar", satte, som islamforskaren Jan Hjärpe också påpekat, onekligen världen i en viss gungning den 11 september 2001. Det var, troligen edsvurna, unga män som under en tid levte i sovceller i Tyskland och USA. Kanske till viss del med "Den gamle på berget" och Assassinererna som förebild?

Många hemliga sällskaps verksamhet rättfärdigas i viss omfattning fortfarande med hänvisning till en religion av ett eller annat slag. Och man kan ju fråga sig om religionernas ursprung kanske till och med kan sökas i små sekter och hemliga sällskap?

Henrik Persson

Litteratur:

Andrejs Johansons: *Mysterier, ordnar och hemliga sällskap i skilda tider och religioner*. 1985.

Bruce Lincoln: *Death, War and Sacrifice*. 1991.

Clas Svahn: *Sekter och hemliga sällskap i Sverige och världen*. 2013.

Wikipedia

Zaza – minoritet i en globaliserad värld

I Skärholmen träffar vi Zazan Sanli, Koyo Berz och Nahman Hanna. Vi ska få höra om zaza-folket och vi har bestämt träff på ett kafé vid torget. Just i år, 2019, pågår ett FN-år till stöd för ursprungsfolks/ minoriteters språk. Därför var det extra intressant att få träffa representanter för ett för många okänt folk som länge kämpat för att bevara sitt språk och sin kultur.

Zazan Sanli och Koyo Berz är själva zazarer. Koyo Berz var ursprungligen jordbrukstekniker, men är numera författare och bokförläggare. Nahman Hanna är assyrier-syrian.

Zazan Sanli lägger upp högar med böcker och tidskrifter på borden och börjar berätta, när vi frågar:

En del säger att zaza-folket är kurder, men så är det visst inte?

– Nej just det, vi är släkt med kurderna men vi är inte kurder, konstaterar Zazan. Vi stod emot folkmordsförsök 1920, 1925 och 1938. Det var tre folkmord. 70 000 dödades med gas i Dersim.

Hamnade i skottlossning

– Vårt första uppror, Koçgiri-upprорот, började den 6 mars 1921 och krossades fullständigt i juni 1921. Upprorот leddes av Koçgiri-stammens överhuvud Alişan Bey som hade kontroll över städerna Sivas, Zara, İmralı, Susehri, Hafık, Kangal, Gürün, Kuruçay, Kemah, Refahiye distrikt i Erzincan och några distrikt och byar i Tunceli.

– Det andra var Genç-upprорот, Sheikh Said-upprорот, februari - april 1925. Det var zaza-stammar som gjorde uppror mot centralregeringen. Zazarna från Sheikh Saims upprorsmän hamnade i skottlossning med de turkiska gendarmtrupperna 13 februari 1925, i Piran, en by utanför Diyarbakir i Dicle-distriktet.

Det här utlöste ett utbrett uppror som utvidgades. Zaza-stammar, sunni-sazaer, och ett antal alevi-zazaer, stammarna Hormekan och Lolan, gjorde uppror och tog kontroll över städerna Palu, Çapakçur, Genc, Piran, Hani, Lice, Ergani, Egil, Silvan, Elâzığ, Bingöl, Diyarbakır och dess omgivning.

– Det tredje var Dersim-upprорот, på turkiska: Dersim İsyanı. Det var ett zazaiskt uppror mot den turkiska regeringen i Dersim-regionen i östra Turkiet, som inkluderar delar av Tunceli-provinsen, Elazığ-provinsen och Bingöl-provinsen.

– Det tredje upprорот leddes av Seyid Riza, en alevitisk zazahövding i Yukarı Abbas Uşağı-stammen. Som ett resultat av den turkiska militära kampanjen 1937 och 1938 mot upprорот dog tusentals alevi-zazaer och många andra fördrevs internt på grund av konflikten, berättar Zazan.

Lingvister erkände

Några hävdar att zazaiska är en kurdisk dialekt, men det menar inte

Från vänster: Koyo Berz, Henrik Persson, Nahman Hanna och Zazan Sanli. Alla tre intervjuade har rötter i östra Turkiet. De hade lång erfarenhet av att kämpa för sina folks (och ibland sin egen) fysiska och kulturella överlevnad. De är också ytterst insatta i sina egna språks och kulturers historia. Foto: Ola Persson

Zazan och Koyo. De visar en skrift av Faruk Iremet *Vårt språk zazaiska* där författaren håller med dem. I boken jämför författaren kurdiska, turkiska och zazaiska grammatiskt. Han jämför också ord för att visa att zazaiska är ett eget språk. Han härleder också historiskt hur lingvister har erkänt zazaiskan som ett eget språk.

Faruk Iremet var chefredaktör för den första zazaiska tidsriften *Kormiskan Bulten* som ägdes av Koyo Berz. Senare var han chefredaktör för *ZazaPress*, en annan tidsrift på zazaiska. Faruk driver också bokförlaget *Iremet Förlag*. Han har gett ut flera böcker på zazaiska, turkiska, tyska, engelska och svenska.

Språket lever

Vi får böcker och kartor att titta på. När samtalet fortskrider blir det mera klart vilka zazaerna är, vartefter vi ställer frågor.

Hur ser zaza-folkets historia ut?

Zazan Sanli tar det från början:

– Zaza är en folkgrupp som har rötter i området mellan floderna Eufrat och Tigris, i den del av Mesopotamien som idag ligger i östra Turkiet. Zoroastrismens texter, Zend-Avesta, är skrivna på zazaiska. Först hade vi solen, bergen och naturen som religion, sedan kom Zarathustras lära.

– Från 610 e Kr och in på 700-talet tränger romarriket och andra stora välden in i området där zazaerna levde.

1071 ägde slaget vid Malazgirt (Manzikert) rum. Detta leddes av Alp Arslan, "det modiga lejonet", som var en seldjukturkisk sultan som härskade över Persien från 1063. Han vann slaget vid Malazgirt mot det bysantinska riket och kejsaren Ro-

manos IV, och lyckades på så sätt erövr Mindre Asien där han grundade Rumsultanatet.

– Det här var före Djingis Khans tid – turkarna segrar och börjar tränga in. Här levde också assyrier-syrianer, greker och många andra folk. Det fanns kristna, ortodoxa, protestanter, judar. Idag dominerar islam och Turkiet.

– I dagens byar i området talar man fortfarande zazaiska, eller dimli som språket också kallas.

Hur många talar språket zazaiska idag?

– Det kan handla om 5-8 miljoner människor.

Koyo Berz berättar om sitt arbete med att bevara zaza-språket som ibland också kallas *dimli*. Han har gett ut tidningar och böcker på Iremet Förlag, på det språket under många år.

Koyo har också skrivit böcker om historia och deltagit i skapandet av grammatikböcker på zazaiska.

– När jag kom till Sverige började jag arbeta för att zazaiska barn skulle få lära sig vårt språk och kultur i skolan. "Vi vill inte ha kurdiska lärare, vi är inte kurder", påpekade jag.

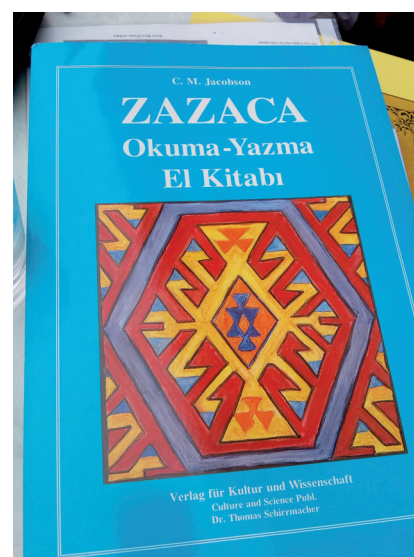
Hur kom det sig att du hamnade i Sverige?

– Som författare skriver jag på mitt hemspråk, zaza, som i Turkiet i verkligheten endast får talas hemma, berättar Koyo:

– Som jordbrukstekniker engagerade jag mig fackligt i Turkiet. När jag blev sekreterare i en fackförening blev jag förföljd av de turkiska myndigheterna. Under 5-6 år satt jag i fängelse sammanlagt 15 gånger. Till slut blev situationen ohållbar och jag kom med min familj som politisk flykting till Sverige.

Helst arbetar Koyo Berz med att samla och ge ut folksagor på modersmålet zaza. 1988 debuterade han med en bok utgiven i Sverige. Sedan debuten har det blivit sex volymer med dikter och folksagor.

**Henrik Persson
Ola Persson**

En bok om zaza-språkets uppbyggnad. Foto: Henrik Persson
Läs även Koyo Berzs dikt på sidan 25!

Fakta om zazaerna

Enligt Wikipedia är det exakta antalet zazaer okänt. Zazaer gifter sig även med andra folkgrupper vilket bidrar till osäkerhet i statistiken. Många zazaer bor utanför sitt ursprungsland. Vid sidan av utbrett förtryck och massevakuering av byar, så tvingar det dåliga ekonomiska läget i de zazaiska områdena lokalbefolkningen att utvandra till turkiska eller europeiska storstäder.

Många zazaer bor i stora turkiska städer som Istanbul, Ankara och İzmir. Vidare har zazaer emigrerat över hela Europa (mestadels till Tyskland), men även till USA och Kanada. Enligt uppskattningar som gjorts finns det ungefär mellan tre och fyra miljoner zazaer.

Enligt en undersökning från mars 2007 publicerad i en turkisk dagstidning utgör kurder och zazaer tillsammans uppskattningsvis 13,4 procent av den vuxna befolkningen och 15,68 procent av Turkiets hela befolkning.

Den turkiska befolkningens etniska sammansättning är mycket kontroversiell och ofta svår att förstå till följd av turkifieringen och historiska tolkningar av begreppet etnicitet (till exempel räknas aleviterna, egentligen en religiös riktning, som en etnicitet) och den turkiska statsmaktens förtryck av andra etniciteter i regionen.

Kan en flod ha egna rättigheter?

Foto: visitwhanganui.nz/whanganui-river-will-become-legal-entity

Ja! Den 14 mars i år antogs en lag i det Nya Zeeländska parlamentet som ger floden Whanganui status som juridisk person med rättigheter. Detta efter en 140 år rättslig process som urfolket maorierna drivit för floden. Floden fick genom lagen mänskliga representanter med uppdrag att föra deras tala, en från staten och en från maorierna.

Ko au te Awa, Ko te Awa ko au: "Jag är floden, floden är jag" är ett nyzeeländsk talesätt som beskriver relationen mellan maorifolket och floden Whanganui. För maorierna är floden ett levande väsen med en egen personlighet och livskraft och de såg med sorg på hur floden Whanganui blev

allt mer påverkad, förorenad och upp-dämd. Det blev en infekterad fråga om äganderätt: Vem ägde floden och hade juridiska rättigheter till olika delar av floden? Vem ägde flodstranden? Kan man äga flodens vatten?

För maorierna är skyddet av floden lika mycket ett skydd av dem själva och hela den värld de är en del av. Att ta en del av flodens vatten var för maorierna att ta en del av folket. Att vanhelga och förorena vattnet var som att vanhelga och förorena folket.

Inte ensam om rättigheter

Under hela 1900-talet försökte maorierna freda floden för övergrepp i form av utsläpp och kraftverksbyggen och gick gång efter gång till domstol för att värna flodens liv och hälsa. Omsorgen om floden var lika mycket en omsorg om dem själva och den värld de är en del av.

Whanganuifloden är inte ensam om att ha rättigheter. Floder i Colombia, Indien och senast Bangla-

desh har fått status som juridiska subjekt, liksom Colombias del av Amazonas regnskog. Enligt domstolarna bakom besluten kan de inte skydda naturen om den saknar egna rättigheter. Ecuador har sedan tio år en konstitution som erkänner rättigheter för naturen och i USA hävdar flera lokalsamhällen att ekosystem har rättigheter.

I tidningen Sveriges Natur (Svenska Naturskyddsföreningens tidning nr 2 2019) skriver Pella Thiel:

"Dagens ekologiska kriser har sina rötter i vår relation till naturen, och så länge naturen bara är "resurser" för oss att ta av kommer inget att förändras. Men när floder och regnskog får rättigheter som juridiska personer utmanas mycket i vår världsbild. Det blir ett sätt att finna vår plats som människa i relation till naturen, börja respektera den och sluta skövla."

Pella Thiel är koordinatör för nätverket Naturens rättigheter i Sverige samt expert i FN-initiativet Harmony with Nature.

Ingrid Jonsson

Foto: newzealand.com/int/feature/national-parks-whanganui

Minoriteters mat

Gáhkku och kaffeost

Foto: www.smartfritid.se/recept-pa-samiskt-tunnbrod

Hög tid för ett par samiska recept i vår Minoriteters mat-serie

”Hemligheten bakom det sega samiska tunnbrödet är att ha vatten i stället för mjölk i degen. – Det var viktigt att brödet var segt så att det inte skulle smula sönder i ryggsäcken”, berättas det på www.smartfritid.se (Det finns förstås flera andra receptsidor på nätet.)

Gáhkku (glödkakor)

50 g smör
5 dl vatten eller mjölk
1 påse torr jäst
1 dl sirap
1 tsk salt
11 dl vetemjöl

Smält smöret i en kastrull. Blanda i vätskan och varm till 37 grader.

Tillsätt torrjästen. Häll över allt i en bunke och tillsätt sirap och salt.

Blanda i vetemjöl i omgångar tills du får en fin fast deg som inte klibbar. Jäs degen 140 minuter under bakduk.

”Man kan göra degen helt klar hemma, eller så kan man göra degen utomhus på plats. Det går bra även vintertid då jästen inte skadas av för

låga temperaturer, bara av för höga. Man kan om man vill helt utesluta jästen och bara kavla ut degen, helst med en kruskavel och steka brödet degen som en pannkaka. Det var så samerna gjorde förr i tiden; de packade med sig de torra råvarorna och blandade med lite fjällvatten när de skulle steka brödet.”

Dela degen i 10 lika stora delar och kavla ut dem tunt på mjölnat bakbord.

Hetta upp pannan över elden. Picka hål i brödkakorna med en gaffel och grädda dem i het stekpanna tills de får lite färg. Vänd och grädda en stund på andra sidan.

Kaffeost

2 liter gammaldags mjölk, 4%
2 tsk ostlöpe (finns på apotek)

Värm mjölken till 37 grader och dra kastrullen åt sidan. Blanda i ostlöpen. Låt vätskan stå i rumstemperatur tills den stelnat, cirka 30 minuter.

Lägg massan i en finmaskig sil. Pressa ur så mycket vätska som möjligt och lägg sedan på en tyngd under några timmar så att all vassla pressas ut.

Lägg över massan i en smord ungsform och grädda ungefär 20 minuter tills den fått färg. Servera småbitar av osten i en kopp svart kaffe.

Foto: anywaycafenyc.com/kaffeost-the-extravagant-swedish-combination-of-cheese-and-coffee/

Recept från *Sápmi-handduk, Åtte museum, Jokkmokk + lite text från www.smartfritid.se/recept-pa-samiskt-tunnbrod*

Några boktips:

”Hávvi = Självlart: sydsamisk mat tolkad av Elaine Asp” av Elaine Asp, Anna-Britta Ståhl 2019

”Smak på Sápmi - tradition, innovation och framtid” av Victoria Harnesk 2014

En sverigefinsk minoritet blir till

Fredagen den 19 mars 1982 samlades cirka 1 200 demonstranter vid Sergels torg. Arrangörer för demonstrationen var de finska, jugoslaviska, grekiska och turkiska riksförbunden som protesterade mot ett budgetförslag som lagts fram i riksdagen att skärpa på hemspråksundervisningen.

Förslaget fick avslag men riksförbunden valde ändå att genomföra demonstrationen eftersom de ville markera gentemot eventuella framtida förslag med samma linje.

Den sverigefinska aktivismen har varit en betydelsefull del i minoritetens kamp för att få ett erkännande som just en nationell minoritet. Under 90-talet skulle detta bli en verklighet och det innefattade även att begreppet sverigefinne kom att bli den samlade termen för den finskspråkiga minoriteten i Sverige.

Även om 60- och 70-talen såg den största vågen av finsk migration fanns en hel del finska migranter i Sverige redan under 50-talet. Inte minst vittnar förekomsten av föreningar under årtiondets första hälft om detta, däribland föreningen Finlandia som fanns redan 1952. Det fanns föreningar och religiösa församlingar som samlade finskspråkiga i Sverige innan dess, men jag har valt att här fokusera på 50-talet fram till 90-talet. Enligt den litteratur jag gått igenom verkar det som om 50-talet var en period då frågan om minoriteters rättigheter inte stod högt på agendan.

Detta framgår framförallt av att det beskrivs som en period då de

flesta var inriktade på att arbeta i Sverige under en kort period och sedan återvända hem till Finland. Denna inställning var även dominerande hos de finska migranter som kom till Sverige under större delen av 60-talet och en bit in på 70-talet.

50-talet: Centraförbundet för finska föreningar

1957 grundades Centraförbundet för finska föreningar i Sverige. Förbundet hade bland annat som målsättning att främja finskspråkig undervisning för barn och förmedling av finska filmer. Man ville vara en politiskt obunden förening vilket i slutändan innebar att man samlade sverigefinnar från olika politiska strömningar. Detta kom dock att förändras långt senare, och under 80-talet bildades i Stockholmsområdet Blåvita förbundet som ansåg att riksförbundet blivit alldeles för politiskt.

Idag ser nog de flesta frågor som rör språk och identitet som vänsterorienterade, men under 60-talet fanns en intern diskussion inom Centraförbundet för finska föreningar i Sverige om vilken riktlinje man skulle ha. Tanja Ristolainen observerar att det fanns två olika strömningar inom förbundet varav den ena representerades av Osmo Hormia och den andra av Artturi Similä.

Där Similä argumenterade för språkliga och kulturella rättigheter för den finsktalande minoriteten i Sverige var Hormia mer inne på att finnarna skulle solidarisera sig med svenska arbetare. Det fanns även de som menade att Similäs linje var ett slags borgerlig nationalism där den finskspråkiga minoriteten gjorde skillnad på sig själv och den svenska majoriteten.

Utifrån det material jag gått igenom är det svårt att säga om 60-talets

vänstervåg påverkade riksförbundets interna diskussion eller om det var en tillfällighet att det skedde parallellt. Vänsterstudenter ansåg att invandrare skulle solidarisera sig med arbetarklassen vilket i mångt och mycket går samman med den linje som Osmo Hormia förespråkade.

60-talet: interna stridigheter

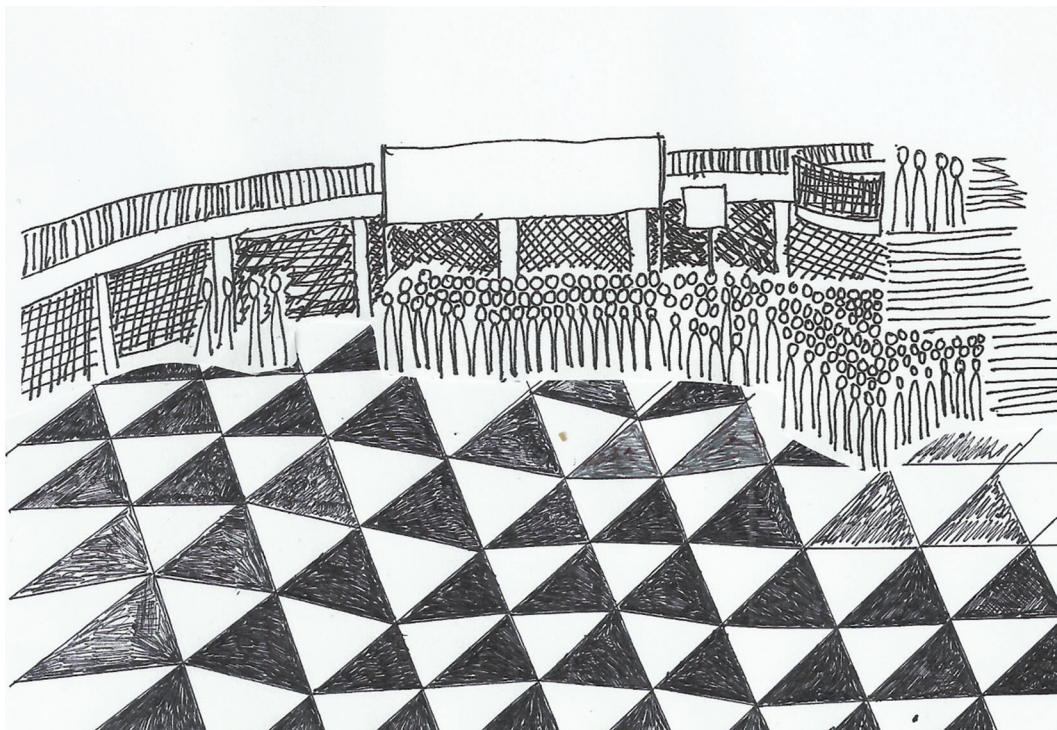
60-talets interna stridigheter kom att leda till att Osmo Hormia till slut blev vald som ordförande för riksförbundet 1970. Trots att förbundet kom att få en ny inriktning som enligt vissa stod närmare socialdemokratins linje så går det inte att helt avvisa det som en tid helt utan intresse för identitet och språk. År 1968 tillsätts också den utredningskommitté som kom att leda Invandrarutredningen 1968-1974 vilket skulle få stor betydelse för sverigefinnarna.

Under 70-talets mitt avslutades den så kallade invandrarutredningen SOU 1974:69 och vars förslag kom att innefatta ökat stöd till de språkliga och etniska minoriteterna från och med 1975.

I kölvattnet av invandrarutredningens slutsatser och den nya mångfaldspolitikens växte ett missnöje kring Osmo Hormias ordförandeskap i riksförbundet. Kritiker ansåg att han gjort förbundet mer nyttigt för socialdemokraterna snarare än den egna gruppen.

70-talet: ett ökat intresse för egna föreningar

En annan sak som var talande för 70-talet är att fler föreningar bildas och går med i riksförbundet, däribland föreningar kopplade till fackförbund och politiska partier men även föreningar för sverigefinska författare. Överlag innebar 70-talet ett ökat intresse bland sverigefinnar att gå med

Teckning: Stellan Beckman

i egna föreningar och engagera sig för minoritetspolitiska frågor.

Den ökade andelen föreningar kopplade till politiska partier från den här tiden kan förklaras med att utländska medborgare får rösträtt från och med 1975 vilket i sin tur ökar politiska partiers intresse för att locka dem till sina led.

Även om den nya mångfaldspolitikerna innebar utökade rättigheter för minoriteter att få undervisning i sitt eget modersmål framstår det som om detta inte varade länge. På riksnivå kom ett förslag från skolminister Ulla Tillander (C) om att spara in på hemspråksundervisningen från och med år 1983. Detta ledde till bland annat den demonstration vid Sergels Torg, som jag inledde artikeln med, samt att en namninsamling med 10 000 underskrifter lämnades över till regeringen.

80-talet: inskränkningar för hemspråksundervisningen

Förslaget om nedskärningar kom att dras in, men även om en stor del var vunnet i och med detta så var 80-talet inte en ljus tid för minoriteters språkliga rättigheter. Enligt Erling Wandsker 1985 inskränkningar kring rättigheter för hemspråksundervisning i och med prop 1985:100 som menar att hemspråket i fråga måste vara "barnets umgängesspråk i hemmet".

År 1987 får dock romer, samer och tornedalingar vad Wande kallar för

"partiell minoritetsstatus" och detta gav enligt honom dessa tre grupper rättigheter som ligger i linje med de gamla bestämmelserna för minoritetsspråk.

Under 80-talet sågs sverigefinska aktivister utföra skolstrejker och ockupationer på olika orter runtom i landet. Orsaken bakom dessa strejker verkar ha legat i hur kommuner och skolor lokalt påbörjat processer med att dra in undervisningen på minoriteters modersmål, varav den sverigefinska minoriteten valde att protestera kraftigt.

Några större arbeten kring skolstrejkerna finns inte, förutom de rapporter som Magdalena Jakkola skrev ungefär samtidigt som den mest kända skolstrejken i Rinkeby ägde rum.

Vid den här tiden var finnarna den största etniska gruppen i Rinkeby. Hela 16 procent av alla som bodde i Rinkeby hade finsk bakgrund. Skolstrejken pågick under hela två månader och barn från årskurs 1 till 6 deltog. Skolstrejken fick flera konsekvenser, däribland att majoritetssamhället blev i högre grad införstådda med språkets betydelse för minoritetsbarn.

90-talet: finska språket erkänns som minoritetsspråk

Början av 90-talet såg en helt annan attityd gentemot den sverigefinska minoritetens strävanden för sina

språkliga rättigheter. Bland annat publicerades år 1994 skrivelse 1994/95:1 Finska språkets ställning i Sverige där det finska språket kom att erkännas som ett minoritetsspråk med en lång historia i Sverige.

Detta erkännande fick enligt Raija Kangassalo stor betydelse för de sverigefinska aktivister som var verkamma vid den här tiden och hon menar att svenska politiker på riksnivå plötsligt blev mer positiva till att träffa representanter för den sverigefinska minoriteten.

Sverigefinska riksförbundet

Det är även under början av 90-talet som begreppet sverigefinne blir en mer officiell benämning på minoriteten, däribland genom att centralförbundet byter namn från Förbundet för finska föreningar i Sverige till Sverigefinska riksförbundet.

Enligt Raija Kangassalo godkände Sverigefinska riksförbundet under början av 1990-talet ett nytt principprogram där den egna gruppen definierades som en etnisk minoritet och kultura autonomi blev en del av målsättningen.

År 1993 grundades Sverigefinsk Ungdom, som år 1999 byter namn till Sverigefinska Ungdomsförbundet. De sverigefinska föreningarna kom även att ta en allt hårdare ställning kring språkfrågor under den här tiden.

Yngre generationen mer heterogen?

Sedan 90-talets början har riksförbundet tampats med utmaningen kring en åldrande grupp medlemmar och behovet att få den yngre generationen intresserad av att engagera sig. Enligt De Geer och Wande är den yngre generationen förmodligen mer

Standar, Finlandia Södertälje 1952. Foto: Stellan Beckman

heterogen än den första generationen. Likaså har det inte alltid varit lätt att förmedla för alla vem som är Sverigefinne. Detta förändrades först efter att de nationella minoritetslagarna slås fast år 2000.

Med andra ord har det kanske inte alltid varit självklart för unga sverigefinnar att engagera sig i sverigefinskt föreningsliv. För egen del visste jag inget om Sverigefinnar, än mindre att jag räknades som en, förrän på sena 2010-talet.

Kampen för minoritetens rättigheter och fortlevnad är långt ifrån över, men kanske är vi inte nära slutet på en berättelse utan i början på ännu ett kapitel i Sverigefinnarnas historia. Vår historia har trots allt bestått av att ständigt behöva hävda vår rätt att finnas till och så lär det nog fortsätta framöver.

Stellan Beckman

Källförteckning

Björklund, Krister. Sverigefinlän-darnas långa väg från invandrare till minoritet, Siirtolaisuus-Migrations,

2/2010.

De Geer, Johan & Erling Wande. 'Fin-nar' i Ingvar Svanberg & Harald Run-blom (red) Det Mångkulturella Sve-rige, 1988, s 94-109

Gröndahl, Satu M. Språkets makt över identiteten, Invandrare & Minoriteter, 1/97

Jaakkola, Magdalena. Sverigefinlän-darnas etniska organisationer, 1983, Rapport nr 22

Jaakkola, Magdalena. Skolstrejken i Rinkeby, 1989, CEIFO.

Kangassalo, Raija. Sverigefinnar - Från en invandrargrupp till en erkänd minoritet? Språk i Norden, 2003.

Ristolainen, Tanja. 2007. Sverigefin-nar. Från invandrare till nationell minoritet. Sverigefinska intresseorgani-sationernas och föreningarnas betydelse för den svenska invandrar och mino-ritetspolitiken. C-uppsats. Halmstad högskola. Idé- och lärdoms historia.

Wande, Erling. 'Tornedalingar' i Ing-var Svanberg & Harald Runblom (red) Det Mångkulturella Sverige, 1988, s 438-449

Föreningsnytt

”Vi varnade för klimatproblemen”

Den 28 september 2019 deltog Puksu Iqualikinya, på tillfälligt besök från Panama, på ett möte Fjärde Världen anordnat på Solidaritetshuset i Stockholm.

Puksu tillhör kunas, ett av Panamas sju ursprungsfolk, och han är aktiv både nationellt och internationellt.

– Det område där vi lever, främst av fiske, har tidigare haft namnet San Blas-öarna. Men nu heter det, som det alltid har hetat för oss, Kuna Yala, "Kunas land". Det är en politisk framgång.

– Identiteten är viktig. Men kyrkan har varit inflytelserik, portugiser, kariber och andra. Allt skulle försvinna, traditioner raderas, allt som hade med vår kultur att göra.

– Från 1900 och framåt assimilerades vi in i den amerikanska kulturen.

Vi fick namn som Smith, Brown med flera.

– Det finns ungdomar som väljer den västerländska livsstilen. Storgodsägarna tränger fram och tar betesmark, och eliminerar ursprungsfolk. Deras rancher blir orsaker till konflikt.

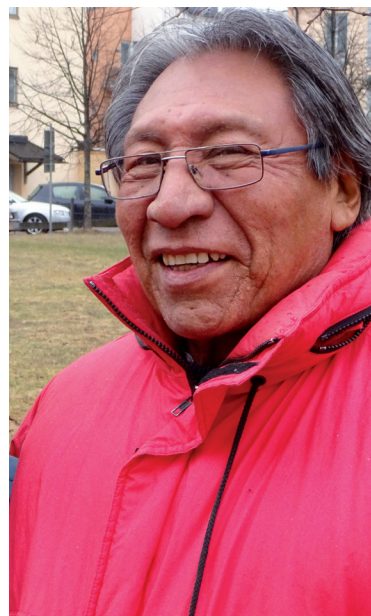
Redan varnat

– Ingen har försvarat oss! Många ursprungsfolksledare mördas idag när de försvarar miljö och marker.

– Det som händer med klimatet nu har vi redan varnat för. Vi såg det komma redan för 20-30 år sedan, konstaterade Puksu Iqualikinya.

Efter Sverige-besöket var hans nästa punkt på programmet att åka till Kalifornien och delta i 50-årsfirandet av AIM:s, **American Indian Movements**, ockupation av fängelseön Alcatraz. Den ägde rum år 1969 i protest mot indianernas förhållanden i USA.

Henrik Persson

– Redan för 20-30 år sedan såg vi ursprungsfolk klimatproblemen komma och varnade för dem, säger Puksu Iqualikinya. Bilden från ett tidigare besök. Foto: Ola Persson

Öppna ditt hjärta

Dikt av Koyo Berz

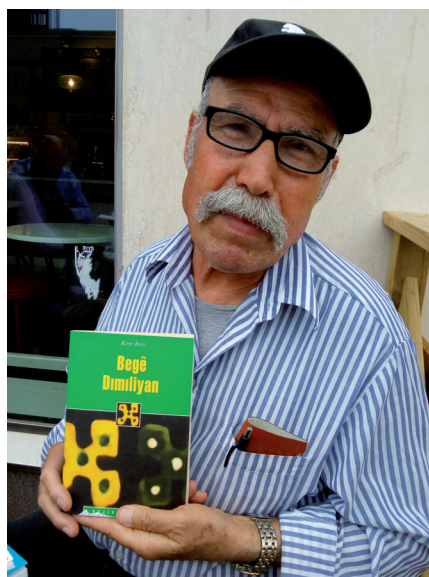
Öppna ditt hjärta!
Bygg ett bo även för mig i ditt
hjärta.
Se ej mina ögons färg
brun, grön eller blå
Läs min sökande blick!
Ta mig som jag är!

Öppna ditt hjärta!
Bygg ett bo även för mig i ditt
hjärta.
Se ej min färg
vit, svart eller gul
Ta mig som jag är!

Göm mig i mitt bo i ditt hjärta!
Fråga inte varifrån jag kommer
En resande trana
som rest hela livet
Se mig som jag är,
se mig som människa
och räck din hand!

Öppna din famn!
Fråga ej efter min tro
Tron har jag för längesedan för-
lorat under resan.
Ta mig ej för
färg
ursprung
tro
Ta mig som jag är
ta mig som människa
Låt mig bygga mitt bo i ditt hjär-
ta!

Koyo Berz har skrivit
böcker på och om zaza-
språket under årtal. Se
även artikeln sidan 18-
19. Foto: Henrik Persson

Född slav – död fri?

Vad hände med slaverna som kom till Sverige på 17- och 18-hundratalen?

I boken "Född slav – död fri?" undersöker Arvid Bergman hur några tidiga afrosvenskar på 17- och 1800-talen bemöttes. Han är själv släkt med en av dem: Richard Abramsson, som kom till Sverige på 1780-talet.

"Jag fick höra både i radioprogram men också i allmänt tal och av det fåtal person som hade kunskap om dessa personer att de hade det bra och blev väl behandlade."

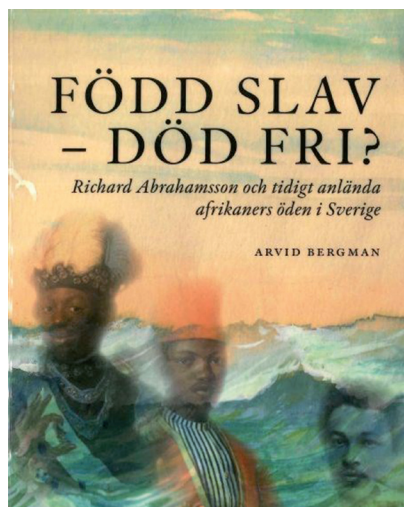
Men något skavde i detta; Bergman kände att det inte stämde med det som slakten berättat och den faktiska verkligheten. Han började forska i arkiven och resultatet är denna bok.

Den överslätande attityden gentemot historisk rasism är signifikativ för hur afrosvenskarnas historia har beskrivits. Till exempel skrev Jan-Öjvind Swahn och Ola Jennersten 1985 en bok om Sveriges slavkoloni Saint Barthélemy:

Inga plantager

"Men eftersom St Barth inte rymde några plantager utan idel småbruk var dess fåtaliga slavar närmast att jämföras med de drängar och pigor som behövdes i hemlandets bondgårdar, och av allt att döma behandlades dessa "bonds-lavar" tämligen väl efter den tidens synsätt."

Afrosvenskarnas historia har alltså

Född slav – död fri?

Författare: Arvid Bergman

Förlag: Stockholmia Förlag 2018

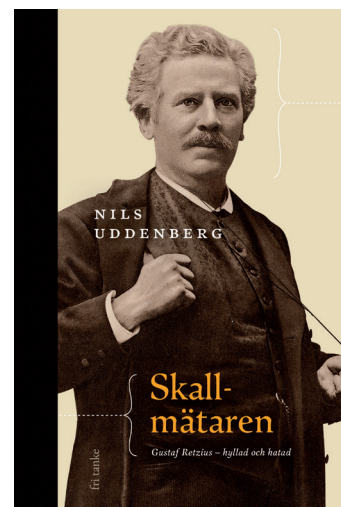
i mycket blivit bortförklaringarnas historia. En historia som, tills nu, varit skriven nästan helt utan att lyssna på slavättlingarna. Arvid Bergman är dock kritisk till att fokus läggs på Saint Barthélemy, när det skrivs om Sveriges slaveri:

"(N)är kopplingen mellan Sverige och slaveriet har behandlats har det mest handlat om den forna svenska kolonin Saint-Barthélemy. Det har resulterat i att fokus har tappats på de som verkligen var på "svensk" mark. De som köpts av slavhandlare och slutligen hamnade här."

Och vilka var slavägarna? Arvid Bergman pekar på hur kung Karl XIII verkar ha haft ett stort personligt ansvar för att ta hit svarta människor som ett "exotiskt" inslag i den svenska armén.

Majoritetssamhällets fördomar

När Bergman nu beskriver ett antal tidiga afrosvenskars livsväg så märks majoritetssamhällets fördomar tydligt. De fick ofta udda och dåligt betalda jobb; ibland som artister. Deras barn kämpade också för att överleva

>>>

Skallmätaren. Gustaf Retzius - hyllad och hatad

Författare: Nils Uddenberg

Förlag: Fri Tanke 2019

– ofta marginaliserade under en redan hård tidsperiod. Det är en mycket intressant och välskriven skildring. Dessutom har Bergman genomfört ett fantastiskt arkivarbete.

Berättelsen om afrosvenskarnas historia är inte enbart en berättelse om slaveriet och de afrosvenskar som levde i Sverige. Det handlar också om majoritetssamhället – om formell och informell rasism.

Hur kunde historieforskarna vara hemmablinda så länge? Bruket att skriva svulstigt högtidligt om Sveriges historia försvann för snart hundra år sedan. Men det ersattes inte av allsidighet och öppenhet för nya perspektiv. Istället förminskades Sveriges historiska ansvar för övergrepp. Tanken att faktiskt lyssna på de grupper som utsattes fanns alltför sällan.

Olof Rydström

Mångsysslare som donerade mycket till Etnografiska museet

Om den här boken hade getts ut för kanske trettio år sen eller mer hade den antagligen hetat "Anatomien" och inte "Skallmätaren". Men nu är det 2019 och mycket vatten har runnit under broarna sedan Gustaf Retzius (1842-1919) var aktiv.

Skallmätningarna, som kom att missbrukas rejält längre fram i historien, var bara en del av allt Gustaf Retzius ägnade sig åt. Intresset för skallar var egentligen så att säga ärvt efter hans far, Anders Retzius, som Gustaf beundrade och i vars fotspår han ville följa.

Gustaf Retzius ägnade sig mycket åt studier i mikroskop som han var mycket skicklig på att använda, och gjorde planscher av sina iakttagelser. En del människor tyckte att han mest bekräftade det andra redan konstaterat, men ännu mer detaljerat.

Gustaf gifte sig 1876 med Anna, dotter till Lars Johan Hierta som bland annat startat Aftonbladet 1830, och de var aktiva med mycket! Gustaf tog över ledningen för Aftonbladet 1884, men drog sig tillbaka tre år senare fast han fortfarande ägde tidningen då.

I början av 1880-talet flyttade de in i det så kallade Spökslottet med tillhörande Spökparken i Stockholm.

Gustaf och Anna reste mycket också. Redan innan Gustaf gift sig med Anna gjorde han en resa till Finland 1873 med två vänner: Christian Lovén och Erik Nordenson.

Fem år senare redogjorde Gustaf för resultatet i en publikation i folieformat: kulturhistoria, etnologi, citat ur Kalevala, tabeller med an-

tropologiska uppmätningar, och en planschdel med porträtt i profil och framifrån av olika tavastländska och karelska "folktyper", och trettio avbildningar av finska kranier.

Gustaf och Anna besökte Egypten vintern 1889-1890. Etnografiska museet har 177 etnografiska föremål från Egypten donerade av Gustaf. Medelhavsmuseet har en samling antika papyrusar donerade av Anna redan år 1876. Men det stannar inte där.

USA och Kanada 1893

Sommaren 1893 gav de sig iväg över Atlanten till USA och Kanada. De bevistade Världsutställningen i Chicago med antropologiska och etnografiska utställningar där man både kunde se föremål från olika delar av världen och studera folkgrupper och olika folkslag, bland dem samer, som uppträdde inför publik.

De träffade även den berömde, vetenskapliga antropologins pionjär, Franz Boas. Han var mycket intresserad av indiankulturen på Vancouverön i British Columbia, Kanada, och inbjöd Gustaf och Anna till en dansuppvisning av *kwakiutl* från en del av östra Vancouverön. (*Nuu-chah-nulth*, som kunnige Carl Johan Gurt skrivit mycket om i Fjärde Världen tidigare, håller till på den västra sidan.) Dansuppvisningen tycks dock ha varit en mer skrämmande än njutbar upplevelse för Gustaf och Anna.

Tåg västerut

De tog tåg västerut och fick se och uppleva ännu mer. Den dramatiska höjdpunkten på resan var besöket hos indianfolken på Vancouverön. Områden som bara tjugo år tidigare helt hade dominerats av indianer. Gustaf och Anna ville se hur indianerna levde, införskaffa etnografiskt material och (Gustaf) i bästa fall få tag i

några skallar.

I den intressanta boken *Med världen i kappsäcken* med underrubriken *Samlingarnas väg till Etnografiska museet* som gavs ut av Etnografiska museet 2002, nämns Gustaf Retzius bara nån gång i förbifarten, och man får inte veta mycket om Gustafs betydelse för museets tillkomst. I den här boken får man veta mer.

"En av Etnografiska museets främsta välgörare"

Mellan år 1900 och 1904 skänkte han 5400 "nummer" till museet, varav 4100 härstammar från Nordamerika, 1250 från Afrika, resten från Australien och Asien.

Gustaf tycks ha köpt de flesta av föremålen från handlare. Men hur fick *de* tag på föremålen...? Gustaf upprördes med rätta när han fick nedanstående berättat för sig:

En försäljare visar upp en skallra av trä, en mycket gammal, helig klenod som tillhört en gumma som "till intet pris ville sälja den". När Gustaf undrade hur försäljaren fått tag i den svarar han: "Mina ombud söp kärringen full med whisky, och så - tog de den. Var inte det listigt? Men då fick jag också betala dem för besväret. Så går det till. Det är enda sättet."

En annan försäljare berättar att de ibland gav indianerna whisky de spetsat med opium och kloroform "och så tog vi deras tillhörigheter och seglade ifrån dem medan de sov."

Om Gustaf, som kände avsky för dessa metoder, köpte något från just dessa försäljare framgår inte i de historiska dokumenten.

Det finns mycket mer att säga om den här boken men det får tyvärr inte plats här. Författaren återger inte bara vad Gustaf och Anna gjorde, utan sätter det i sitt tidssammanhang och försöker förstå de inblandade psykologiskt. Jag gillar den här boken. Läs!

Elisabeth Christell

Läs även: FV 2-3/2016: "Hur resonerade rasbiologerna?" Ingrid Jonsson om Maja Hagermans bok "Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta".

Foto: Klara Berggren/Linn Cederborg, Dansmuseet, Stockholm

Gastar, Generaler och Gudinnor

I Gastar, Generaler och Gudinnor visas på Dansmuseet i Stockholm de främsta föremålen som förvärvades av museets grundare Rolf de Maré under hans omfattande resor i Asien.

Ganska långt ner på Drottninggatan i Stockholm, närmare bestämt nummer 17, ligger Dansmuseet. Det är inte stort, men innehåller mer än vad man först kan tro.

Precis som när det låg vid Gustav Adolfs Torg för några år sen huserar det i en före detta banklokal. På ga-

tuplan finns både rum för en tillfällig utställning och innanför det rummet den fasta utställningen. Missa inte den, för där finns mycket intressant.

Ett museum som har en av originaldräkterna till Igor Stravinskys balett *Våroffer* från världspremiären 1912 framme (ett par till var utställda i en tidigare utställning om Ryska Balletten i Paris) kan ju aldrig vara helt fel! Det finns även ett par afrikanska dansdräkter som, tillsammans med många fler, var med på utställningen *Magiska Masker* för några år sen. Och några Kachinadockor från hopistammen i USA, till exempel. Plus mycket mer.

Drar besökaren ut lådor och öppnar skåp så hittas ännu fler föremål.

Eller hörs det musik som ljudillustration.

Tillfällig utställning

Går man ner i det före detta bankvalvet hittar man den tillfälliga utställningen *Gastar, Generaler och Gudinnor*, som förlängts till den 5 januari 2020.

Det är, som det står i museets egna beskrivning, en färgsprakande utställning som innehåller ett hundratals mycket välgjorda rariteter från Japan och Kina, inklusive träsnitt.

Här finns små scenmodeller av de traditionella teater- och dansformerna *kabuki*, *nō* och *gagaku* med utplacerade dockor i. Fantastiska kostymer från teaterformerna *jingju*, *yueju* och från tibetanska *chamdanser*. Det finns även en stavdocksteater från Kina. Skuggspelsfigurerna är i färg, till skillnad mot vad man skulle kunna tro eftersom namnet antyder att det bara är skuggan som syns.

Om man dessutom tar sig tid att titta på de olika videoskärmarna ger naturligtvis utställningen ännu mer. Dans är ju rörelse!

Det är lätt att bli fascinerad och vilja veta mer. Här är lite mer fakta:

Olika dans- och musikformer

Kabuki är ett klassiskt japanskt dansdrama, utsett till världsarv av Unesco 2008. Kabukis historia började 1603

Om Dansmuseet:

Dansmuseet är ett världsunikt museum för dans och rörelse, grundat i Stockholm av Rolf de Maré (1888-1964) år 1953.

De Maré reste världen runt och samlade in föremål och material med anknytning till dans och teater. En unik samling växte fram – med autentiska dräkter, instrument, skulpturer, marionetter, dansmasker och fotografier från Asien, Afrika och Nordamerika.

Dekorations- och kostymskisser utgör också en viktig del av Dansmuseets samling.

1931 öppnade Rolf de Maré *Les Archives Internationales de la Danse* (AID), ett forskningscenter, arkiv, bibliotek och museum för dans. Tillsammans med sin partner Jean Börlin (1893–1930) hade Rolf de Maré skapat Svenska Baletten – *Ballets Suédois* – som var verksam på Théâtre des Champs-Élysées i Paris mellan 1920 och 1925.

Läs mer: www.dansmuseet.se

Utställning

Jingju är en av Kinas mest traditionella teaterformer. Här syns två kostymer i siden och en hatt med textilbollar i fint silke. Foto: Klara Berggren/Linn Cederborg, Dansmuseet, Stockholm

Nō är en av Japans äldsta teaterformer. Här visas träschnitt ur kända nō-dramer. Foto: Klara Berggren/Linn Cederborg, Dansmuseet, Stockholm

när Izumo no Okuni började upp-träda med en trupp kvinnliga dansare i en ny sorts dansdrama i Kyoto. Kvinnorna gjorde både de manliga och kvinnliga rollerna i komiska pjäser om vardagsliv, i en annorlunda form jämfört med den modernare versionen. I mitten av 1600-talet blev det tvärtom män som framförde både mans- och kvinnorollerna. Då flyttades också fokus från dans till mer drama. På 1700-talet utvecklades den form kabuki har idag. Återkommande rollfigurer etablerades. Tecknen för kabuki utläses sång, dans och skicklighet.

Äldsta teaterkonsten som fortfarande framförs

Nō, vars benämning kommer från ordet för skicklighet eller begåvning, är ett klassiskt japanskt musikdrama som har framförts sen 1300-talet. Det utvecklades av Kan'ami och hans son Zeami och är den äldsta teaterkonsten som fortfarande framförs. Den baseras ofta på berättelser från traditionell litteratur, med ett övernaturligt väsen som förvandlas till människa. Masker, kostymer och diverse rekvisita integreras i ett dansbaserat uppträdande som kräver högutbildade skådespelare och musiker. Maskerna representerar roller som till exempel spöken, kvinnor, barn och gamla. Även nō har utsetts till världsarv av Unesco 2008.

Gagaku är kjeserlig hovmusik och

danser och betyder elegant musik, den äldsta typen av japansk klassisk musik som har framförts vid det kjeserliga hovet i Kyoto sen 600-talet. Idag framförs den av The Board of Ceremonies vid Tokyos kjeserliga palats. Den här musiken importerades först till Japan med buddhismen från Kina, men den skiljer sig från den motsvarande kinesiska musiken *yayue*.

Idag framförs gagaku på två sätt: som *kangen*, konsertmusik (med slagverk, blås- och stränginstrument), eller som ackompanjemang till klassiska dansuppträdanden, *bugaku* (då utelämnas stränginstrumenten).

Pekingopera

Jingju är även känt som Pekingopera. Pekingopera, eller Beijingopera, är den dominerande formen av kinesisk opera som kombinerar musik, sång, mim, dans och akrobatik. Den började i Bejing i mitten av Qing-dynastin (1636-1912) och blev fullt utvecklad och erkänd i mitten av 1800-talet.

Formen var mycket populär vid Qing-hovet och betraktas numera som en av Kinas kulturskatter. Den innehåller fyra huvudrollfigurer: män, kvinnor, "jing" (översätts ungefär tuffa/hårdföra män) och clown. Oftast förekommer flera av varje.

Med sina färggranna kostymer är de som framträder de enda som är i

fokus på scenen. De använder skickligt tal, sång, dans och strid i rörelser som är symboliska och suggestiva mer än realistiska. Skickligheten bedöms även utifrån skönheten i deras rörelser. Lagrena av betydelser inom varje rörelse måste uttryckas i takt med musiken.

Yueju kan syfta på antingen Yueopera, den näst mest populära kinesiska operan från Zhejiang och Shanghai, eller Kantonisk opera från Guangdong.

Chamdansen hör till en del tibetansk buddhism och buddhistiska festivaler. Dansen ackompanjeras av musik spelad av munkar på traditionella tibetanska instrument. Chamdanser betraktas som en form av meditation och ett offer till gudarna.

Det finns *mycket* mer att ta reda på om dessa olika dans- och musikformer. Ett besök på Dansmuseet är alltså en bra början, men passar även den som redan är intresserad, förstås.

Elisabeth Christell

Fakta även från Wikipedia

Gastar, Generaler och Gudinnor

Dansmuseet, Stockholm

17 februari 2019 - 5 januari 2020

Brev till Brasiliens ambassad:

Brasiliens ambassad i Stockholm
Kungsgatan 88
112 27 Stockholm

9 september 2019

Till berörda parter,

Lördagen den 7 september samlades undertecknande organisationer och föreningar samt hundratals människor i syfte att manifestera stöd till Amazonas regnskog och dess urfolk. Globalt fokus har riktats mot Brasiliens regering och dess agerande under de senaste veckorna, något vi anser bör tolkas som ett enormt handlingsutrymme till fördel för en långsiktig strategi för Amazonas bevarande.

Vi vill bevara och skydda Amazonas.

Vi stödjer urfolkens kamp för sina rättigheter.

Vi uppmanar Brasiliens regering att stärka skyddet för urfolkens mark.

Vi uppmanar Brasiliens regering att bedriva en hållbar skogs- och jordbrukspolitik.

Vi uppmanar Brasiliens regering att respektera urfolkens mänskliga rättigheter och deras rätt till den mark som tillhör dem.

Med vänliga hälsningar,

Amazon Watch
Amnesty International, Sverige
Brassar
End Ecocide Sweden
Extinction Rebellion
FIAN Sverige
Fjärde Världen
Framtidsjorden
Fridays For Future Sverige
Fältbiologerna
Green Cross Sweden
Greenpeace
Internationella Solidaritetskommittén
Jordens Vänner
Klimat Aktion

Latinamerikagrupperna
Latinamerikanska kulturhuset i Västerås
Lodyn
Mama Killa
MST:s vänner i Sverige
PUSH Sverige
Regnskogsföreningen
Resistência Brasileira na Suécia
Rädda Regnskog
Sameföreningen i Stockholm
Skiftet
Skydda Skogen
Svenska Freds

Hästen – bland folken och i myterna

Nr 13 i föreningen Fjärde Världens skriftserie Kulturdebatt finns att beställa!

Skriften handlar om ett antal kulturers relation till hästen, och om hästens användning som symbol.

Hästen står oss ju nära, både i historien och kulturen. Bland alla folk den funnits hos, från mongolerna till Antikens stadskulturer och ursprungsfolken på Nordamerikas prärier, har hästen varit viktig. Både som arbetskraft i vardagen, i strid, och som symbol för rikedom och makt.

Vid spridningen över världen av språk och kulturer har hästen också spelat en handfast roll, vilket diskuteras i texten.

Boken kan användas både av den allmänt intresserade, eller som bredvidläsningsbok i historia, samhällskunskap och religionskunskap.

Författaren, Henrik Persson, är fil kand/kulturvetare, och yrkesverksam inom folkbildningen.

Beställ boken redan nu:

Pris 125 kr plus frakt.

Mejla till: f.varlden@gmail.com

Eller betala in direkt på

plusgiro: 479 54 91-2

FÖRENINGEN Fjärde Världen 35 år!

Det ska vi fira! Alla medlemmar, prenumeranter och övriga intresserade inbjuds att vara med fredagen den 29 november 2019, från kl 18 till kl 21, i Viktor Jara-lokalen, Pontonjärsgatan 36B i Stockholm. Närmaste T-bana Fridhemsplan.

Det blir lätt förtäring, mingel och samtal om olika ursprungsfolks och minoriteters syn på hur de själva ska kunna få en större roll i dagens klimatrörelse. Meddela gärna i förväg på e-post f.varlden@gmail.com om du kommer!

Kallelse till årsmöte!

Föreningen Fjärde Världen kallar härmed till årsmöte

28 mars 2020 kl 14

Drakensalen i Solidaritetshusets lokaler, Tegelviksgatan 40 i Stockholm. Ta SL-buss nummer 2 eller 66 till Barnängen.

Alla medlemmar är varmt välkomna!

**GE OSS ETT NAMN
och postadress,
så skickar
vi ett gratis
provnummer av
Fjärde Världen.**

**Maila till:
f.varlden@gmail.com**

Din mejladress

Vi vill gärna ha kontakt med dig via mejl! Då kan du få föreningsnyheter från oss.

Skicka därför ett mejl från din mejladress med rubriken "Min mejladress som prenumerant" till post@f4world.org och skriv i meddelandet ditt namn. Då kan vi föra in din mejladress korrekt i prenumerantregistret.

Samtidigt tackar vi de av er, som redan har skickat sin mejladress. Ni behöver inte göra det igen!

Mejladresserna använder vi givetvis endast för prenumerations- och föreningsfrågor. Absolut ingen reklam!

Vill du hjälpa oss?

Föreningens och tidningens ekonomi är en smula ansträngd.

Hjälp oss att säkra fortsatt utgivning genom att värva andra prenumeranter! Vi lovar ingen annan värvarbonus än att fortsätta att publicera en angelägen tidskrift.

Prenumerationspriset för 4 nr/år är 250 kronor. För pensionärer, arbetslösa och studenter: 160 kronor. För institutioner: 280 kronor. Stödprenumeration: 350 kronor.

Du kan också bidra med en penninggåva till tidningen! Vår tidning är unik när det gäller att försvara urfolks och etniska minoriteters rättigheter. Den är en röst som behövs i dagens debatt.

**Fjärde Världens plusgiro
479 54 91-2**

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING
Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med den nya adressen på baksidan (ej adressidan).

POSTTIDNING B-POST

Avsändare:

Föreningen Fjärde Världen
Solidaritetshuset
Tegelviksgatan 40
11641 Stockholm

- + Bok, Sverige: "Född slav - död fri?"
- + Bok, Sverige: Skallmätaren. Gustaf Retzius

FJÄRDE VÄRLDEN

**Ursprungsfolk
Etniska minoriteter
Kulturkrockar & Kulturmöten
Mot rasism & Mot krig
Internationell solidaritet**

Grundad 1984

www.f4world.org f.varlden@gmail.com Vi finns på Facebook!